

November 1997 tweede jaargang nummer 3
 Dit informatiebulletin is een periodieke
 uitgave van de
Historische Vereniging Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opge-
 nomen met betrekking tot het werkterrein en de
 activiteiten van de vereniging, de ingestelde werk-
 groepen, individuele leden of derden. Een ieder, al
 dan niet lid van de vereniging, kan ideeën,
 suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand
 redactieadres. De redactie zal beoordelen of het
 aangeboden materiaal voor plaatsing in
 aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en
 wordt gratis aan de leden van de vereniging
 verstrekt. Voor niet-leden is het bulletin, tegen
 betaling van f 10,- per exemplaar, verkrijgbaar op
 onderstaand redactieadres.

Redactie:

Mev. E. Bakker A.J.M. v.d. Drift
 A. Makken P. Noord
 J. Stevens

Redactieadres: Kloosterstraat 8,
 9951 CE Winsum, telefoon: 0595 - 44 15 26

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
 Westerstraat 31, 9951 EM Winsum,
 telefoon: 0595 - 442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz
 Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum,
 telefoon: 0595 - 44 19 21.

Penningmeester

W. Lemstra-Wieringa
 Wierdaweg 13, 9951 ER Winsum,
 telefoon : 0595 - 44 32 03

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
 Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum,
 telefoon: 0595 - 44 15 74.

Leden

T. Trip-Nieman
 Zuiderparklaan 4, 9951 TL Winsum
 telefoon: 0595 - 44 30 51
 P. Noord
 Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum
 telefoon: 0595 - 44 15 26
 B. Raangs
 Havenstraat 4, 9951 AE Winsum
 telefoon: 0595 - 44 19 14

Kosten lidmaatschap: f 25,- per jaar
 Bankrelatie : ABN-AMRO Winsum;
 Rekeningnr. 61 23 36 174
 Postbankrekening nr. ABN-AMRO 803935

ISSN 1386-1530

Lay-out

Jaap Stevens

Druk

Scholma druk Bedum

Woord vooraf

Deze aflevering van ons Informatiebulletin is alweer de derde en laatste van dit kalenderjaar. De redactiegroep verdient m.i. weer alle complimenten, dat zij erin geslaagd is een interessante en mooi vormgegeven volledige jaargang gereed te maken.

Wat de andere werkgroepen betreft: ik hoop dat de komende wintermaanden tijd en inspiratie kunnen geven om de aangesneden onderwerpen verder uit te diepen. De werkgroep Bibliografie is er het afgelopen jaar in geslaagd zoveel materiaal te vergaren dat de tijd rijp lijkt om het komende jaar een afzonderlijke uitgave van het Infobulletin gereed te maken voor een eerste 'Bibliografie van de geschiedenis van Winsum-Obergum'.

De werkgroep Winsumer schrijfsters en schrijvers werkt momenteel aan de afronding van een uitgave van de 'Eerste Kladder van mijn levenschets'" van Geert Reinders. Deze door Reinders eigenhandig geschreven autobiografie zal in het voorjaar uitkomen, wanneer ook het door de jubilerende Wierda-Stichting aan de gemeenschap van Winsum te schenken standbeeld van Geert Reinders zal worden onthuld.

Ook de andere werkgroepen hebben niet stil gezeten en zullen ongetwijfeld snel van zich laten horen. Kortom, 1998 belooft weer een vruchtbaar jaar te worden. Graag wens ik ieder bijzonder prettige feestdagen toe en een goed 1998.

■ Jacques Tersteeg.

Inhoud

De vogelvangervan Winsum	2
Wiergrondschiippers	3
Weet u de weg naar Winsum?	5
Oude kerkhoven in en om Winsum-Obergum takelen af	8
Jacob Nieweg. Een predikant uit Winsum die kunstschilder werd	10
Een burgemeester en zijn nalatenschap	13
Het stationskoffiehuis in Winsum	17
Een veelzeggend testament	18
Een Groninger zeeman in Napoleontische tijd	20
Straatnamen in Winsum (deel 3, slot)	21
In 1935 kreeg Winsum waterleiding	22
Werkgroepen	24

De vogelvanger van Winsum

In de twintiger jaren werd van de hand van de schrijver J. Keuning een aantal boeken uitgegeven.

De verhalen van deze schrijver spelen zich af in Gronings Stad en Ommelanden ten tijde van de Tachtigjarige oorlog. Een van de boeken van Keuning is "De Vogelvanger van Winsum".

Het verhaal van "De Vogelvanger van Winsum" begint in het jaar 1579, als een conflict tussen Stad en Ommelanden tot uitbarsting dreigt te komen. De Stad, waar de "Roomschen" aan de macht zijn, weigert zich aan te sluiten bij de Unie van Utrecht, terwijl de Ommelanden, waar het protestantse element overheerst, juist voor de unie zijn. Een rol bij deze controversie speelt ook de beduchtheid van de Stad, dat aansluiting bij de Unie de Stad het stapelrecht zou kosten. Dit recht hield in dat de producten van de Ommelanden alleen in Groningen verhandeld mochten worden. Pogingen van de stadhouder van de Ommelanden, Rennenberg, om het conflict minnelijk te regelen, falen, reden waarom hij zich voorbereidt om de Stad te beoorlogen. In deze tijd woont, aldus het verhaal in de buurt van Winsum een vogelvanger, zeer toepasselijk Teun de Vogelvanger geheten. Het is een man in de kracht van zijn leven, fors gebouwd en rondborstig, zij het enigszins aan de ruwe kant. Teun is een antipapist en voelt zich geus. Zijn haat geldt vooral de monniken van het Dominicaner klooster in Winsum. "Eruit zullen ze, die kaalkoppen", luidt zijn devies.

De Vogelvanger heeft ontdekt dat iedere nacht een vrouw zich heimelijk meldt bij het klooster. Hij vermoedt, dat het hier gaat om een spion, die berichten uit Groningen overbrengt aan de monniken. Hij meent zelfs te weten, dat de spion niemand anders is dan Doede Blokje, die zich vermomd heeft. Doede is een "papist" (aanhanger van de paus) en een geniepigaard. Bovendien heeft hij een scheve nek. Deze Doede moet dus hoognodig uitgeschakeld worden. Op een nacht stelt Teun zijn netten op en legt zich met zijn vriend Menne Papenvreter en zijn zoon Wiebrand in een hinderlaag. Het blijkt, dat Doede, die zich niet meer bij het klooster wil laten zien, een ontmoeting met de vadsige monnik Gregorius in het vrije veld geregeld heeft, toevallig in de buurt van de schuilplaats van de drie geuzen. De spion en de monnik wisselen informatie uit, waarbij vooral de laatste de jeneverfles aanspreekt. Totaal bezopen moet hij tenslotte door Doede (die inmiddels de beurs van de geestelijke gestolen heeft) naar huis gebracht worden. Zo lopen beiden in het net van de Vogelvanger. Bij de vechtpartij, die volgt, weet Doede, geholpen door zijn grote hond, te ontsnappen. De laveloze priester wordt in zijn ondergoed aan een boom gebonden. Zo

vindt het volk hem de volgende dag. Onder aanvoering van Teun en Menne wordt hij beschimpt en bespot.

Alleen Klaas Groen, bijgenaamd de Goliath en een "papist" met een spraakgebrek nemen het op voor de monnik. Maar dat leert Teun hem wel af.

Teun, Menne en Wiebrand trekken dan in mei 1579 onder Rennenberg op tegen de stad Groningen. Tijdens het beleg weren zij zich kranig, zoals het goede geuzen betaamt. Rennenberg dwingt de stad op 1 juni op de knieën en de Stad, erkennen vervolgens de Prins van Oranje als hun opperheer. Maar hiermee zijn de verwickelingen van de drie geuzen nog niet afgelopen.

Eerst verdwijnt Wiebrand op raadselachtige wijze, als hij 's nachts ten noorden van de stad op wacht staat, de nacht daarop verdwijnt Menne. Teun wil er het zijne van weten en hij betreft op zijn beurt de wachtpost. In het holst van de nacht wordt hij overvallen, maar hij weet zijn belagers te verjagen. Eén ervan schiet hij zelfs dood; het blijkt de valse Doede Blokje te zijn. Teun keert daarna bedroefd naar Winsum terug. Menne en Wiebrand worden namelijk niet teruggevonden.

Op 3 maart 1580 levert Rennenberg Groningen verraderlijk uit aan de Spanjaarden. Het volk in Winsum is woedend en trekt onder aanvoering van Teun op tegen het klooster, waaruit de monniken inmiddels gevlucht zijn. Tijdens de sloopwerkzaamheden, die daarop volgen, stuit men op een cel. Op de wanden daarvan zijn de namen Menne en Wiebrand gekrast.

Teun vermoedt meteen, dat de monniken zijn zoon en zijn vriend gevangen houden en meegenomen hebben naar Groningen.

Hij schaaft zich dan ook bij de Ommelanders, die onder Barthold Entes Groningen belegeren. Bij een aanval wordt Teun gewond en gevangen genomen. Eenmaal de stad binnengebracht, ontsnapt hij. Sluipend door donker Groningen op weg naar een onderduikadres, treft hij in de Oosterstraat Kees Groen en broeder Gregorius. Uit hun gesprek maakt hij op, dat Menne en Wiebrand in het stadhuis gevangen zitten. Hij is wel zo slim om Gregorius de sleutel van de cel te ontfutselen.

Met behulp van de kuiper Herman Hopper weet Teun een kist, waarin zich een jongen bevindt, het stadhuis binnen te smokkelen. Deze bevrijdt 's nachts met de gekaapte sleutel Menne en Wiebrand uit hun cel. Het weerzien van vader, zoon en vriend is ontroerend.

Enige tijd later breken de Ommelanders het beleg rond Groningen op, omdat een Spaans leger onder leiding van Maarten Schenk op weg is om de stad te ontzetten.

Onder deze omstandigheden ontsnappen de drie mannen zonder veel problemen naar Winsum. Daar besluit Teun om met zijn vrouw en kinderen naar Oost-Friesland te vluchten, nu Stad en Ommelanden weer in Spaanse handen zijn.

■ P. Noord.

Wiergrondschippers

Een aantal wierden in de provincie Groningen werd in de twintiger en dertiger jaren (deels) afgegraven.

Dit lot ondergingen onder meer de wierden van

Sauwerd, Ezinge, Oostum, Garnwerd, Baflo,

Usquert, Leens, enz. Ook van de wierde van Maarhuizen werd een deel afgegraven, namelijk het zuid-

oostelijke deel. Wie het klinkerpad over de wierde

volgt ziet aan de kant van het Mensingeweersterloop-

diep een stuk weiland dat vrij diep ligt.

Dat stuk grond werd onder meer afgegraven. De afgegraven, vruchtbare grond wiergrond werd per schip vervoerd naar arme gronden in de provincies Groningen en Drenthe, ter verbetering van het land. Elke wiergrondschipper had zijn vaste afnemer van de grond.

Het afgraven van de wierde van Maarhuizen gebeurde in het begin van de dertiger jaren. De grond werd vanaf een speciaal daarvoor gebouwde steiger in het schip gestort. Vanaf de afgegraven plek naar de steiger werd de wiergrond vervoerd met

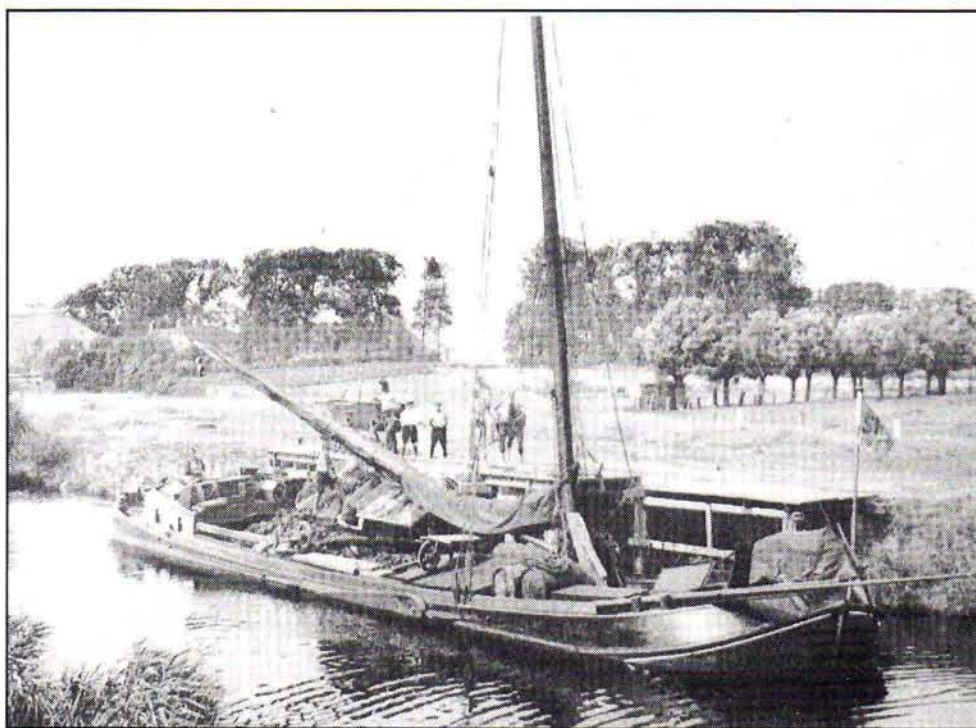
kiepkarren, getrokken door een paard. Een en ander kunt u zien op de bijgeplaatste foto uit augustus 1934.

In de tijd van de afgravingen was er een gilde van 25 tot 30 wiergrondschippers. Toen de afvoer van de grond nog in volle gang was kregen de mannen die de wierde afgroeven zeventien en een halve cent per ton, te verdelen onder drie man en een 'bokjongen' die met een paard de volle kiepkarren naar het schip bracht. Als het een beetje meezat presteerden ze het om met drie man 85 ton grond af te graven van 's morgens zes uur tot 's avonds zes uur.

De schippers kochten destijds de grond voor 35 tot 40 cent per ton. Zij moesten de wiergrond bij de landbouwers op het land brengen tegen een prijs van f 1,20 tot f 0,80 per ton. Eén van de schepen die de grond van Maarhuizen vervoerde was 'De Strijd' van schipper Jan Strating. Het schip was 60 ton groot. Het was voor de schipper een hele strijd voor een bestaan. Een vrachtsom van 48 gulden. Daar moesten de vaarkosten en de onderhoudskosten van het schip af. Het werk gebeurde in de zomer en alles met zeilen en anders trekken. Eerst het schip lossen van vier uur 's morgens tot vijf uur 's middags en dan tot negen uur 's avonds in de lijn om het schip te trekken. "Maar werken is gezond!", zeiden ze vroeger.

Op de foto ziet u dat de laatste lading wiergrond van Maarhuizen wordt verscheept. Links op de achtergrond de 'Enne Jans Heerd', thans bewoond door de familie de Vries.

■ P. Noord

Het schip wordt volgestort met wiergrond. Links in het midden de 'Enne Jans Heerd' te Maarhuizen. (Foto 1934)

Weet u de weg naar Winsum?

De zorg voor wegen en straten verschuift in de 19e eeuw van de burgerij naar de overheid. Een kuil slechten in een klei-laan is eenvoudig te doen, maar herstel van een beklinkerde straat laat men graag aan de gemeente over. En aanleg van een nieuwe straat heeft heel wat voeten in de aarde. In deze aflevering zoeken we naar gegevens over een straat in Obergum en de brug over het Reitdiep bij Garnwerd.

Behulpzaam zijn ze zeker, de heren Oosterhuis en Kalma van het archief van de gemeente Winsum. Wanneer ik mijn komst aanmeld liggen er enige leggers op tafel en ik kan beginnen met mijn naspeuringen. Zonder de onafscheidelijke pijp concentreer ik me op legger 1128. Deze legger uit 1855 bevat "wateren, bruggen en waterwerken". De brug over het Wetsingermaar op de grens van de gemeenten Winsum en Adorp is nog een houten exemplaar. De eveneens houten leuning worden vervangen door ijzeren dito's. Nu zou men verwachten dat ook de houten brug of til, de Wereldstil over het Potmaar van ijzeren leuning zou worden voorzien, maar nee, deze worden opnieuw van hout gemaakt. Het zal te maken hebben met de intensiteit van het verkeer of met de draagkracht van de onderhoudsplichtigen, waarvan in legger 1130 sprake is. De Werelds-til moet door zes belanghebbenden worden onderhouden, ieder voor een gelijk deel. In 1855 dragen zij deze taak over aan het waterschap Hunsingo. Het waterschap heeft de til nadien vervangen door een duiker. De Wereldstil is daarmee van de kaart verdwenen.

Een jaar eerder neemt het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest eigendom en onderhoud over van de weg langs het Winsumerdiep. Het wordt nauwkeurig omschreven in legger 1145: de weg Obergum tot de Looptil, de Looptil zelf trouwens ook en verder de weg vanaf dat punt "tot aan het hek van het Heem van 't Waarhuis aan de oostzijde der houten loods aldaar". Het stuk is ondertekend door de secretaris van het Zijlvest, de heer Sichterman van de Brake.

We vinden ook een vermelding van het onderhoud van "De Brugge, thans de Steenen Boog over het Zijldiep tusschen de karspelen Winsum en Obergum". De verantwoordelijke instanties waren het Schouwerzijlvest, het Houwerzijlvest, de schepperij Baflo-Rasquet en de schepperij van Obergum. Er zijn geen vermeldingen van beraadslagingen, rekeningen of wat dan ook. Althans niet in deze legger. Een uitgebreide beschrijving van de Boog is te lezen in Winsum Gedenkboek 1982 op pagina 119-122.

Sommige archiefstukken zijn nogal summier, andere blijken vollediger. Je kunt er zelfs conceptbriefjes in aantreffen, die later

door een schrijver moesten worden uitgewerkt. Zo'n prachtig uitgebreid stuk is legger 1135. Na een kop koffie en pijp tabak thuis ga ik dit allemaal in alle rust doornemen en aantekeningen maken. Achter de schrijfmachine op mijn werkkamer met uitzicht op Garnwerd krijgt u nu het verhaal van natte voeten en vuile schoenen. De kopie van een brief aan de Raad van de gemeente Winsum doet hier goede diensten na 123 jaar. (zie pagina 5)

Ondertekend door zestien aanwonenden ontvangt de gemeenteraad een schrijven, gedateerd 2 februari 1874, waarin ze zich beklagen over de slechte toestand van hun straat. Ze schrijven: Ondergeteekenden, allen eigenaars en bewoners van huizen aan de nieuw aangelegde weg, vanaf het oostereind te Obergum tot naar de Provincialen grindweg bij het plein alwaar vroeger het vlasfabriek heeft gestaan, wenden zich tot UUEE met nederig verzoek genoemde weg in oogenschouw te nemen, dat UUEE zich overtuigd welk slecht voetpad daar bestaat en welke slechte afwatering wij er hebben. Zelfen zouden ondergeteekenden er gaarne verbetering aan toebrengen, doch wordt de kosten voor haar te bezwarend om die te dragen; waarom zij zich tot UUEE wenden met verzoek genoemd voetpad en afwatering over te nemen en door het gemeentebestuur wordt verbeterd, met bijdragen van ons, ieder naar zijn vermogen". De lijst met ondertekenaars met I.Goldsmith pontificaal in de marge en een schier onleesbare krabbel linksonder is zeer interessant.

Men schreef nog een leesbare handtekening en niet, zoals tegenwoordig bij velen gebruikelijk is, een onbegrijpelijk hiëroglief. De eerste ondertekenaar lijkt een geboren Duitser te zijn en die meneer Goldsmith is waarschijnlijk de laatste van de bewoners die tekent. Of hij wil graag even opvallen. We willen weten hoe het verder ging en bladeren door. De straat wordt opgemeten, er wordt een begroting gemaakt voor de verbetering aan de oostzijde van het dorp. "Vanaf de tuin van G.Bleeker tot J.Westerdijk door den Provincialen weg". De bedoeling is om stukken sloot te dempen en een stenen goot te leggen ter breedte van zeven lagen - een molgoot dus - welke moet uitkomen bij de duiker door de Provinciale weg. Met ergens een zinkput.

De begroting is kort en duidelijk:

127,5 stère aarde à f 0,60	=	f 76,50
en 168,85 meter goot	=	
5000 stenen à f 23,00/1000	=	<u>f 115,00</u>
		f 191,50

Van het oude Winsum-Obergum is geen kaart voorhanden en daardoor is het nog niet geheel duidelijk waar die nieuwe straat nu precies moest lopen, "streckende van het Oostereind tot de Noorderstraat". In ieder geval aan de oostzijde van het dorp. En de vermelde vlasfabriek stond op de plek waar nu de werkplaats is van de firma Bierling, dus vlak bij de oude scheepshelling. De aanwonenden hebben zich bereid verklaard tot medebetaling en er ligt een lijst met intekenaren. Roelf Buikema voor f 100,00, Klaas Riekels voor f 20,00 en een wellicht "kostbaar penningss-

Am den Raad der Gemeente Winsheim.

Ondergeteekenden allen eigenaars en bewoners van huizen aan de nieuw aangelegde weg, van af het oostereind te Obengum tot naan den Provinciaalen grens weg bij het plein alwaar vroeger het vlasfabriek heeft gestaan. Wenden zich tot WvL met nederig verzoek gevende de weg in oogenschouw te nemen, dat WvL zich overtuigd welk slecht voetpad daar bestaat en welke slechte afwatering zij er hebben.

Zelven zouden ondergeteekenden er gaarne verbetering aan toebrengen, doch wordt de kosten voor haare te bewaren om die te dragen; waarom zij zich tot WvL wenden met verzoek genoodt voetpad en afwatering overtenemen en door het gemeente Bestuur wordt verbeterd, met bijdragen van ons ieder naar zijn vermogen.

D. J.

Obengum 2 February 1844

J. Kapraun. K. Tet

B. Birkema. F. v. d. Spa

H. Pickels.

H. Damhof J. Bijly

A. Kasper

G. J. Bleker. E. D. van der

G. J. Groen

G. M. van

G. M. van

L. J. de Wit

H. Bijly

ken" van Aafke Antoon. En nu is de kinderlijke krabbel linksonder meteen helder. Aafke heeft amper school gegaan, weet wel dat haar achternaam uit twee lettergrepen bestaat en tekent moeizaam met a an-toon. Aan de hoofdletters is zij nooit toegekomen. Aafke Antoon tekent in voor *f* 10,00 en dat lijkt raadselachtig, want zij is "meid bij Kuiter". In de oude registers van de burgerlijke stand komt een Register van dienstboden voor. Daar vinden we haar: Afien Antoon, geboren te Ezinge op 20 juli 1858. Beroep: landb. werk-bode. En die Kuiter is zo gauw niet te vinden in Obergum; zijn boerderij stond dan wellicht buiten het dorp. Hij is ongetwijfeld een sociaal voelend mens geweest, want toen het op betalen aankwam en de bedragen groter werden dan gedacht, sprong hij voor zijn dienst in de bres en voldeed het bedrag. De vernieuwde straat heeft ze niet meer bewandeld, want reeds in juni 1874 vertrekt ze naar Adorp. Bij Kuiter is ze maar een jaar geweest. Eén beroep hebben we achterhaald, een tweede volgt. De meneer Goldsmith woonde op nummer 124g. Was getrouwd met een meisje uit Veendam. Hij was winkelier aan het voeteneind van Obergum en het gezin had zeven dochters. Geloof: Isr. Dat verbaast ons niet van Izaak Goldsmith. Inmiddels is men ten gemeentehuize actief op zeer democratische wijze. Bij schrijven van 25 mei 1874 worden de bewoners uitgenodigd te compareren teneinde de bestrating te bespreken. Bestek en voorwaarden liggen klaar met daarin opgenomen 206 meter lange klinkerbestrating "vanaf het oosteinde tot naar de Provincialen weg in de nabijheid van het Gesticht te Obergum". Dat gesticht kan niets anders zijn dan het huidige woonhuis van de familie Veldman, de conservator van Menkemaborg en Verhildersum. Op het gemeentehuis wordt afgesproken dat er afwateringsgoten komen van de huizen naar de straat met eerste soort klinker, onverschillig uit welke oven.

Buikema verhoogt zijn bijdrage tot *f* 125,00, Riekels maakt er *f* 40,00 van en die arme Aafke wordt geacht *f* 20,00 bij te dragen. Waar ze gemakkelijk van afkwam dus. Waarom werd alles duurder dan gepland?

Dat blijkt uit een ongedateerd raadsbesluit- een afschrift zal het zijn:- "overwegende dat de uitdamping van schadelijke gassen uit de sloot ten westen van het gestichtsterrein en uit de sloot tussen het fabrieksterrein en de heemen van Westerdijk en anderen te Obergum schadelijk zijn voor de gezondheid", enz.. enz. Die sloten worden gedempt en er komen molgoten. De betere afwatering kost *f* 167,80. Een tegenvaller voor de gemeente die als oplossing besluit tot de verkoop van *f* 2.000,00 Nominale Werkelijke Schuld 21/2 %.

H. en J. Danhof gaan de werken uitvoeren en aanwonenden mogen de kosten "wegens het leggen van rijpen langs de nieuwe straat" betalen. Ze zullen het voor die luxe van rijpen (trottoirs) graag over hebben gehad. Het zijn bedragen van *f* 4,38 tot *f* 21,65, te voldoen in twee gelijke gedeelten op 1 november en op 1 januari. Of ineens op 1 december in handen van den gemeenteontvanger. Zo gaat 1875 dus voor de mensen een jaar worden van droge voeten en schone schoenen. Maar toch is niet iedereen even gelukkig. G. J. Bleeker klaagt op 2 oktober 1875 dat er zoveel grond bij zijn huis is weggehaald dat het fundament van de voorgevel en een zijde van de put zijn ontbloot. Een lelijke verzakking, waarvoor de gemeente een vierde van de herstelkosten op zich neemt, zijnde vijftien gulden. Hetgeen naderhand *f* 19,50 blijkt te worden. Ook toen bleef men zelden binnen de begroting. In die "goede oude tijd" kende Winsum-Obergum geen straatnamen. De huizen waren doorlopend genummerd. In Winsum van 1 tot 135, in Obergum van 1 tot 124

(Winsum Gedenkboek 1982, p. 80 en 88). Goldsmith woonde verderop en zijn huis kreeg nummer 124g, toch wel lastig voor een winkelier. Maar met zeven hopelijk knappe dochters zal hij best wel klandizie hebben gehad.

Na de bestrating wordt het tijd om aandacht te besteden aan de bruggen in de gemeente. Legger 1136 biedt maar liefst 39 stukken met een schat aan gegevens. Alle hebben te maken met een brug over het Reitdiep.

Om te beginnen is er uit 1877 een ellenlange begroting van de kosten voor het maken van een brug over het Reitdiep "ten behoeve van de geprojecteerden weg Winsum-Aduarderzijl-Feerwerd". De rechtstreekse verbinding van Garnwerd naar Feerwerd is van latere datum! Deze begroting somt alles op wat er nodig is en beslaat een aantal vellen met een eindbedrag van *f* 13.050,00.

Uitgerekend was dat er bijvoorbeeld 15 kub. meter beslagen eikenhout voor *f* 1.192,00; 8,35 kub. meter bezaagd eikenhout voor *f* 907,50; 3,85 kub. meter bezaagd vurenhout voor *f* 231,00 en 12 ankerpalen voor *f* 144,00 benodigd zouden zijn. Verder onder meer voor *f* 147,00 ijzerwerk, bestaande uit ankers, moeren en bouten; 24 meter ijzeren leuning, oftewel 360 kg. à *f* 0,30 = *f* 108,00. Het afdammen en drooghouden zou *f* 400,00 gaan kosten.

Voor de verbreding en verbetering van de 6,50 meter brede weg- had men het volgende berekend:

Feerwerd - Aduarderzijl	<i>f</i> 384,00
nieuw gedeelte Aduarderzijl-Reitdiep	<i>f</i> 423,60
kunstaan met puin, grind, enz. 2785 m	<i>f</i> 8.661,35
Dat was dus slechts <i>f</i> 3,22 per strekkende meter!	

	<i>f</i> 9.468,95
Winst en opslag circa 12 %	<i>f</i> 1.031,05

Totaal	<i>f</i> 10.500,00
--------	--------------------

Heel wat belangstellenden en belanghebbenden zaten op de avond van 23 maart 1877 in het gemeentehuis bijeen om de zaak te bespreken. Moest men het allemaal zelf doen, zou men het niet beter kunnen aanbesteden, hoe te handelen in geval van latere onderhoudswerken, vragen genoeg. En de financiering werd natuurlijk niet vergeten. Iedereen hoopte dat de provincie de klus zou willen klaren, compleet met het onderhoud en de bediening van de brug. Maar Nederland zou Nederland niet zijn wanneer er geen bezwaren, alternatieven en onverwachte problemen zouden opdoemen. In oktober hebben 126 mensen hun handtekening gezet onder een petitie met de bedoeling een brug gerealiseerd te krijgen over de Roode Haan. Volgens hen is er meer verkeer van noord naar zuid dan van oost naar west. En ze proberen dat met cijfers te staven. Een fraaie slag in de lucht, want aan verkeerstellingen werd nog niets gedaan. De provincie buigt zich over de zaak en beslist. Waarvan de Provinciale Groninger Courant op 9 november 1877 bericht, dat Provinciale Staten positief staan tegenover het plan van Winsum. Met onder meer als steekhoudend argument dat men het algemeen belang terdege inziet, dat Winsum en Ezinge al voor ruim *f* 30.000 wegen hebben aangelegd zonder een beroep te doen op subsidie van de overheid. Voorts merken Prov.Staten fijntjes op dat "over het Boterdiep van de Zoutkamp tot Groningen minstens 20 bruggen" liggen en over het Reitdiep van Zoutkamp tot Groningen

nog geen enkele. De overgang bij Wetsinge is dan al geen geregelde verbindingsbrug meer.

De burgemeester van Ezinge en Winsum hebben geregeld briefcontact. Soms uitgebreid, vaker korte notities. Uit een zo'n briefje blijkt dat burgemeester Wierda vermoedt dat "eene conferentie over de overbrugging van het Reitdiep bij Aduarderzijl vruchteloos" zal zijn. Zijn vermoeden wordt bevestigd: in juli 1878 deelt het provinciale bestuur mede geen subsidie te geven voor een brug te Aduarderzijl.

Inmiddels wordt er wel gedacht aan een verbinding Winsum-Schilligeham-Aduarderzijl. Daar ontbreekt een weggedeelte van zo'n 500 meter. Opzichter Bos van de provincie maakt een begroting en komt uit op f 2.650,00. Met 30% subsidie van provincie-zijde kost het de gemeente maar f 1.855,00. Hoewel de gemeente het onderhoud wil verzorgen en ondanks het feit dat de aanwonenden A. Sijbolts en J. Boer kosteloos terrein willen afstaan wachten we nog op de oplevering van die weg. Het waarom kan ik u niet onmiddellijk verklaren.

De tijd verstrijkt en achter de schermen wordt waarschijnlijk (af en toe) gewerkt. Het duurt tot 1 september 1882 aler we iets nader te weten komen. De provincie wil van het gemeentebestuur van Winsum weten welke overbrugging de voorkeur heeft: Roode Haan, Aduarderzijl of Wierumerschouw.

Met daarbij de vraag of de gemeenten Winsum en Ezinge dan ook de benodigde wegen zouden willen aanleggen en onderhouden. Ter breedte van minstens zeven meter van sloot tot sloot.

De gemeenteraden komen er niet zo snel uit. De keuze is niet eenvoudig en er spelen meerdere factoren een rol. Ontegengesteld zou de verbinding via Schilligeham de kortste zijn, maar de bewoners van Klein Garnwerd en die van Schilligeham doen hun best de verbinding in hun eigen voordeel te bewerkstelligen.

In juni 1883 blijkt dat de voorkeur wordt gegeven aan Aduarderzijl. "De volgende belangrijke omstandigheid pleit mede voor de verbrugging bij Aduarderzijl. Het plan van aanleg van een lokaal spoorweg Winsum-Sauwerd, het doel van mijn streven, heeft groote kans van verwezenlijking", schrijft burgemeester Enne Wierda's vader H. W. Wierda aan Mr. J. Leuringk te Leek. Deze is geëmmiteerde van de provincie en Wierda senior staat kennelijk op goede voet met hem, want de brief heeft als aanhef: Amice.

Hij schrijft verder: "De zaak is in overweging bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, aan wier welwillende medewerking zij grootendeels afhangt. De voorwaarden voor een concessie zijn gunstig. Op goede gronden twijfel ik niet of de regering zal hare steun tot eene redelijke overeenkomst met voornoemde Maatschappij verlenen".

Aan dat lokaal spoorje is al langer nagedacht, want: "Het punt van aansluiting te Sauwerd is bepaald Het station te Winsum zal nabij den weg die naar Aduarderzijl leidt worden geplaatst, zoodat deze spoorweg ook voor het oostelijk deel van het Westerkwartier, Ezinge en een deel van Oldehove voordelig zal zijn in het verkeer met de stad Groningen, met Hunsingo en met Fivelingo langs den spoorweg naar Delfzijl".

In dezelfde week van juni 1883 informeren Gedeputeerde Staten bij de burgemeester van Winsum en verzoeken "den Raad uwer gemeente te willen oproepen ter vergadering ten einde nader te beraadslagen en te beslissen over de aangelegenheid".

De overbrugging bij Garnwerd is trouwens nog niet van de baan. Er is een begroting opgemaakt voor de kosten van een brug met

brugwachterswoning. Bedragende f 32.480,00. De verbetering van de weg vanaf Bellingeweer moest nog f 9.570,00 vergen. Totaalbedrag derhalve f 42.050,00.

■ A. Makken
(wordt vervolgd)

Tolhuis te Winsum

De voormalige gemeente Winsum heeft in het verleden een tol binnen haar grenzen gehad. In 1852 kwam de grindweg van Obergum naar Mensingeweer gereed. In verband daarmee gaf Koning Willem III, bij besluit van 7 juni 1852, machtiging tot het plaatsen van een tolboom op de provinciale kunstweg tussen Obergum en

Mensingeweer. Het tolhuis heeft gestaan op het gedeelte van deze weg tussen Ranum en Maarhuizen. De tolheffing begon in de nacht van 30 november op 1 december 1852, om middernacht. De eerste tolgaarder was de heer P.J. Hazekamp. Het oude tolhuis is later afgebroken. Bij hetzelfde Koninklijk besluit werd tevens machtiging verleend tot het plaatsen van tolbomen tussen Mensingeweer en Abelstoksteril.

■ P. Noord

De Gierigheid

Leendert had geld genoeg; doch hij durfde het niet gebruiken, zelfs, wanneer het tot zijn eigen best verstrekte. Onder anderen was zijn schoorsteen zoo bouwvallig, dat hij van nieuws hadde moeten gemetseld worden, en het werd hem dikwijls gezegd, dat, zoo deze inviel, het vuur schade zouden kunnen aanregten. - Maar Leendert kreunde zich daar niet aan, en zette liever geen vuur aan. Doch eens dwong hem een bittere koude des strengen winters, dat hij vuur moest aanzetten; en juist op eenen morgen, dat niemand in het vertrek was, viel de schoorsteen in. Het vlas op het spinwiel, dat aan den haard stond, vattede vuur; daar op de kist, die niet ver af was, en vervolgens het bed. Nu geraakte het Dorp in alarm. Leendert, die in de schuur was, ijde er heen, en wilde zijn geld redden. Intusschen kwamen brandspuiten, want de vlam sloeg reeds het dak uit, en deswijl niemand meer het huis behouden kon, werd het omvergehaald, om ten minsten nog de overige huizen, en het geheele Dorp te redden. Zoo bluschte men dan ook gelukkig den brand; doch Leendert werd vermist. Maar toen de puinhoop uit één gebragt werd, vond men zijn lichaam voor de verbrande kist liggen bij het geld, hetwelk hij had willen redden, alwaar hij naar alle vermoeden door den damp gestikt was.

Een leesles uit 1802.

■

Oude kerkhoven in en om Winsum-Obergum takelen af

Naar aanleiding van de opknabbeurt van het graf van Geert Reinders

*Tot de mooiste en meest tastbare
historische plekken van Winsum-
Obergum en omgeving behoren
ongetwijfeld de oude kerkhoven.*

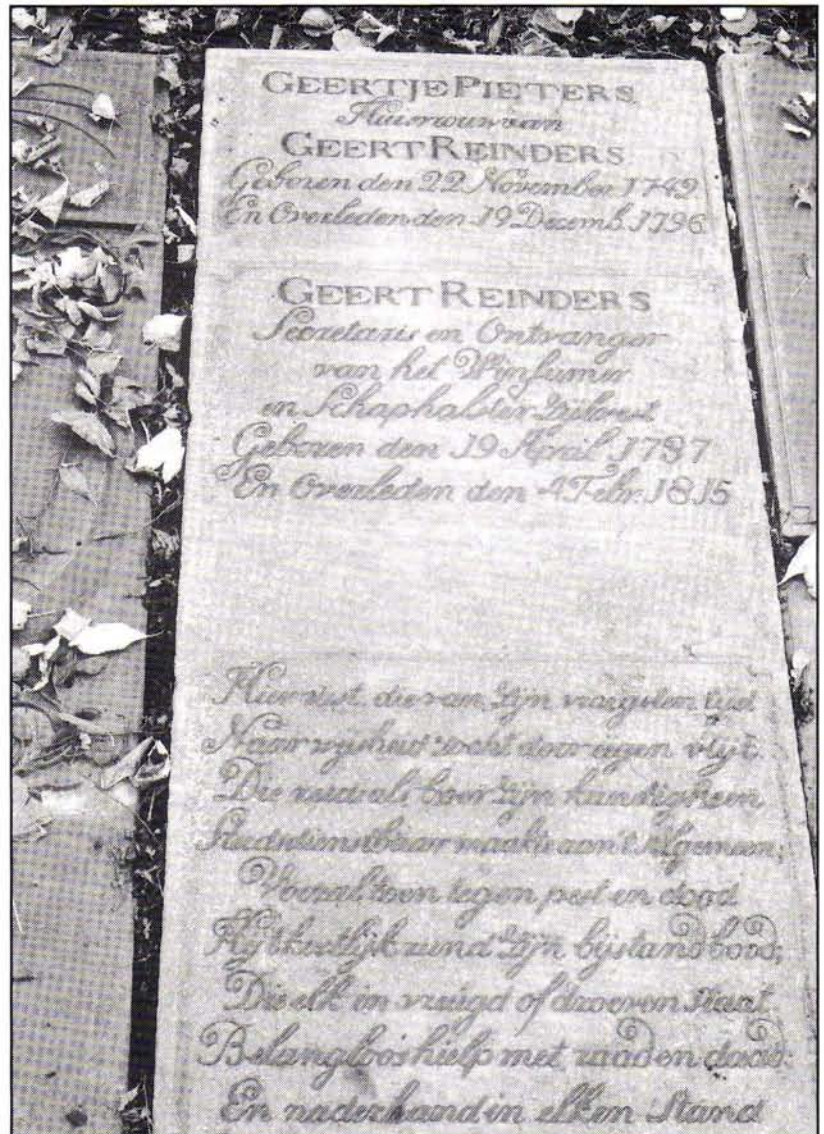
*Niet alleen de restanten van de
kerkhoven rond de fraai geres-
taureerde kerken van Winsum en
Obergum zelf, maar ook de kerk-
loze begraafplaatsen van Ranum,
Maarhuizen en Bellingeweer zijn
oases van rust, waar het tijdens
een wandeling goed toeven is en*

*waar men zich, al lezend en ontcijferend,
via de verweerde grafstenen gemakkelijk
twee, drie eeuwen terug kan wanen in de
geschiedenis van onze dorpen.*

Gedurende de ca. 25 jaar dat ik in Winsum woon en deze kerkhoven bij tijd en wijle bezoek, is mij echter opgevallen dat er sluipenderwijs sprake is van een voortgaande aftakeling. Hoewel de groenvoorziening van de verschillende kerkhoven redelijk in de hand wordt gehouden, zijn het met name de graven en zerken die er steeds beroerder uit zijn gaan zien.

Her en der zijn inmiddels grafzerken geheel onder het maaiveld verdwenen of in het geheel niet meer terug te vinden. Ten gevolge van slechte funderingen of te slappe ondergrond zijn er steeds meer graven die zijn verzakt en waarvan de dekstenen op den duur zijn gebroken. Van sommige van deze gebarsten grafstenen treft men inmiddels fragmenten op ver uit elkaar gelegen plaatsen op, en niet zelden zelfs buiten, het kerkhof aan. En de zure regen, tenslotte, heeft in enkele jaren tijds de leesbaarheid van de teksten op de zerken meer schade berokkend dan de wind en regen gedurende eeuwen daarvoor.

Hoewel de 'vergangenheid' nergens sterker gevoeld kan en mag worden dan op een kerkhof, vrees ik toch dat er van de

De onlangs schoongemaakte grafzerk van Geert Reinders (1815) op het kerkhof te Winsum (foto: J. Tersteeg).

oude begraafplaatsen binnen enkele decennia niet veel meer over zal zijn, als er aan de instandhouding niet eindelijk iets wordt gedaan.

Het graf van Geert Reinders

Gelukkig werd en wordt er, zij het héél sporadisch, wel eens een oud graf opgeknapt. Een zeer recent voorbeeld hiervan is het graf van de bekende Geert Reinders (1738-1815), dat zich bevindt op het kerkhof van de Hervormde kerk van Winsum, rechts van het voetpad dat van de poort naar de ingang in de toren leidt. Op initiatief van het bestuur van de Wierda-Stichting is de oude grafzerk enkele weken geleden weer grondig schoon-

Nog aanwezige brokstukken van de grafzerk van Claes Jacobs (1715) op het kerkhof te Obergum (foto: J. Tersteeg).

gemaakt en zijn de letters fraai opgehaald, zodat de teksten weer goed leesbaar zijn.

Jammer is wel dat de grafstenen, die de zerk van Geert Reinders flankeren, er nu wel erg triest bij afsteken. Men zou wensen dat het uitstekende initiatief van de Wierda-Stichting op de een of andere manier nagevolgd zou kunnen worden, zodat de overige zerken rond de kerk ook een opknapbeurt kunnen krijgen.

wie is eigenlijk 'eigenaar'?

Tijdens één van de laatste vergaderingen van onze vereniging bracht ons medelid, mevr. Van Bolhuis, het punt van de voortgaande verloedering van de oude kerkhoven onder de aandacht van het bestuur.

Zoals u bekend zal zijn, zijn in de loop der tijd de meeste oude kerkhoven door de kerkelijke gemeenten overgedragen aan de burgerlijke gemeenten. Deze hebben in vrijwel alle gevallen wel het onderhoud van het kerkhofterrein op zich genomen, maar bekommeren zich verder niet om het onderhoud van de graven. Oorspronkelijk is het natuurlijk zo geweest, dat het onderhoud van de graven op de, toen nog in gebruik zijnde, oude kerkhoven in eerste instantie berustte bij de familie. Soms ook kon de familie tegen betaling onderhoudswerkzaamheden laten verrichten. De indertijd hiervoor betaalde bedragen zijn inmiddels bij lange na niet meer toereikend om onderhoud te verrichten of hadden betrekking op een beperkte periode (bv. 30 jaar).

Aangezien de genoemde kerkhoven inmiddels al vele jaren niet meer in gebruik zijn en in de meeste gevallen de daar begravenen niet meer 'gekend' zijn, is er op dit moment eigenlijk niemand meer die, als een soort 'eigenaar', verantwoordelijk zou kunnen worden gesteld voor het onderhoud van de graven.

kerkhovencommissie

Gelukkig zet de u allen bekende Stichting Groninger Kerken

zich niet alleen in voor het behoud van de vele oude Groninger kerken, doch heeft zij ook ingezien dat de daarbij behorende kerkhoven aandacht verdienen. Inmiddels heeft de Stichting elf van deze kerkhoven verworven, nl. die van Breede, Fransum, Krewerd, Marsum, Solwerd, Thesinge, Wehe, Westerwijtwerd, Wittewierum, Zuurdijk en óók Obergum.

Voor het instandhouden van deze kerkhoven is door de Stichting een aparte commissie in het leven geroepen, de zg. kerkhovencommissie. Deze werkgroep houdt zich in de breedst mogelijke zin bezig met alle facetten van een kerkhof. Naast de 'cultuur' (inventarisatie, archiefonderzoek, graftekens en teksten) heeft ook de 'natuur' (vogels, planten, etc.) de volle aandacht.

In mijn ogen zou het zeer aan te bevelen zijn om na te gaan of het mogelijk is om, naast het kerkhof van Obergum, óók de kerkhoven van Ranum, Maarhuizen en Bellingeweer aan de Stichting Groninger Kerken over te dragen. Daarmee zou in ieder geval het voortbestaan van deze oude cultuur- en natuurmonumenten zijn gewaarborgd.

Wellicht is het ook, of tevens, mogelijk vanuit de historische vereniging een of meerdere groepen van geïnteresseerde mensen te formeren, die op korte termijn aan de slag gaan. Ik denk hierbij aan een soortgelijke groep als de reeds bestaande werkgroep Kerkhof Maarhuizen, die al enige tijd bezig is met een inventarisatie.

Het spreekt voor zich dat zowel de kerkhovencommissie van de Stichting Groninger Kerken als een (of meer) door ons te formeren groep(en) voor het vele werk dat verricht moet worden aangewezen (zullen) zijn op de hulp van belangstellende vrijwilligers.

Ik hoop in ieder geval dat het ons lukt op afzienbare termijn een goede en afdoende oplossing te vinden om de voortgaande verloedering van onze oude kerkhoven een definitief halt toe te roepen.

■ Jacques Tersteeg

Jakob Nieweg (1877-1955)

Een predikant uit winsum die kunstschilder werd

Jakob Nieweg volgde de familietraditie en werd dominee. Van 1908 tot 1912 was hij predikant in Winsum en Bellingeweer.

In die periode groeide bij hem toenemend het besef dat hij zijn religieuze gevoelens beter kon uiten als kunstschilder dan als predikant. Enkele jaren later verwisselde hij zijn toga voor palet en penseel mede op advies van kunstpedagoog H.P. Bremmer die hem de rest van zijn leven zou blijven inspireren en begeleiden.

Als kunstschilder omringde hij zich met kunstenaars van niveau en exposeerde samen met Dirk Nijland, Jan Adam Zandleven, Charley Toorop, Jan Sluyters, John Raedecker en anderen. Werken van hem zijn o.a. in het bezit van het Flehite museum in Amersfoort, het Drents museum in Assen, het museum Boymans-van Beuningen, het Kröller-Müller museum en het Gemeentemuseum in Den Haag. Het overgrote deel is in particulier bezit.

Naast zijn werk als schilder was Nieweg ook actief voor het Amersfoortse culturele leven, een tijd lang samen met kunstbeschouwer en essayist Just Havelaar (1880-1930) met wie een grote vriendschap bestond.

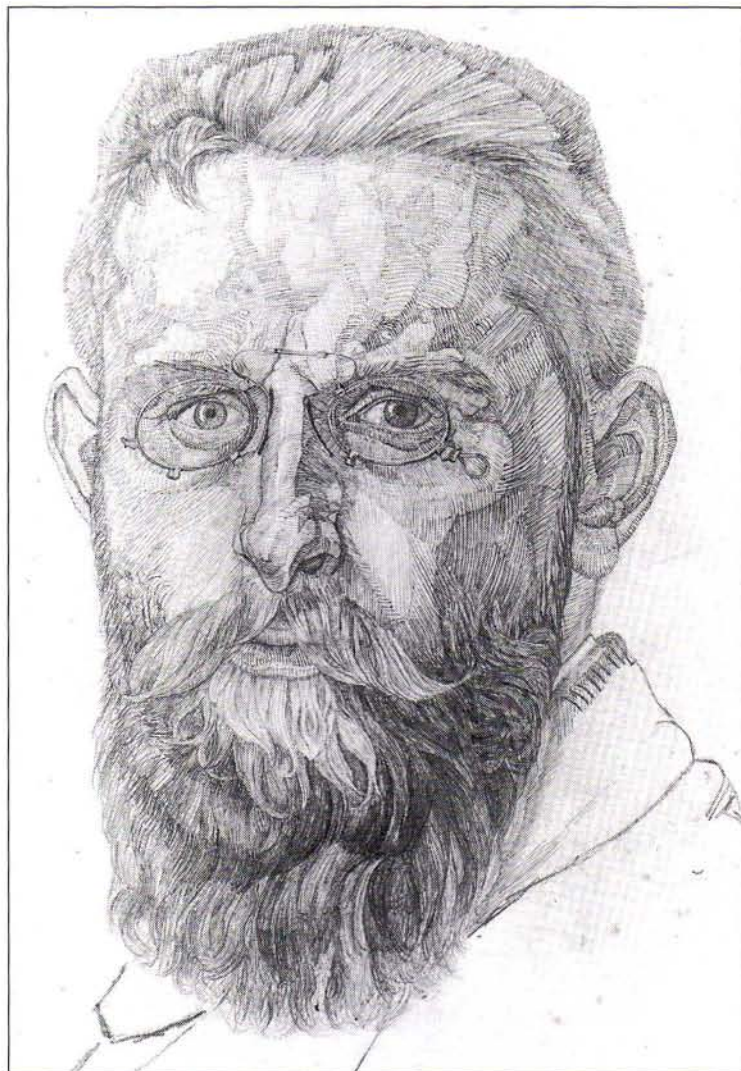
Zijn betrokkenheid bij kerkelijke aangelegenheden bleef bestaan en ook bleef hij pastoraal werk verrichten. Hij bleef "dominee Nieweg".

Jeugd

Jakob Nieweg werd op 26 mei 1877 geboren in de pastorie van Hoogeteintum in het noorden van Friesland. Hij was de oudste van vier kinderen in het gezin. Zijn doopnaam was Jakob naar de bijbelse figuur. Als schilder komt men hem later vaak tegen onder de naam Jaap, een naam die hij ook al van zijn medestudenten in Groningen had gekregen.

Zijn vader, grootvader en overgrootvader waren predikant.

Na Hoogeteintum werd Jakobs vader in enkele andere gemeen-

ten in Drenthe en Groningen beroepen. Van 1890 tot zijn emeritaat in 1907 was hij predikant van de Ned.Hervormde Kerk in Zuidwolde (Gn).

Jakob werd evenals zijn drie zusters niet autoritair maar begeleidend en stimulerend opgevoed, wat voor die tijd nogal vooruitstrevend was. Kort nadat zij zich in Zuidwolde hadden gevestigd werd Jakob toegelaten tot het Stedelijk Gymnasium in Groningen (thans Praedinius Gymnasium). In deze periode openbaarde zich bij hem een voorliefde voor tekenen, iets wat in zijn familie niet voorkwam. Later zou hij daarover zeggen 'Van Adam af is er geen schilder in onze familie geweest'.(1) Aan het Gymnasium werd geen tekenonderwijs gegeven, maar van zijn ouders kreeg hij toestemming om tekenlessen te volgen bij mej. A. A. van Prooijen, lerares aan de Meisjesschool in de stad.

Gedurende zijn laatste gymnasiumjaren, van 1895 tot 1897, beleefde de stad Groningen een opleving op cultureel gebied. Enthousiaste studenten waaronder de later zo beroemde historicus Johan Huizinga organiseerden tentoonstellingen waaronder een die aan Vincent van Gogh was gewijd.(2) In die periode

ontwaakte bij Jakob Nieweg zijn fascinatie voor de schilderkunst. Hoewel hij toen al twijfelde besloot hij vooralsnog zijn roeping te volgen.

Studententijd

In september 1897 schreef hij zich in bij de faculteit der Letteren om zijn studie in de Godgeleerdheid aan te vangen. In dat zelfde jaar werd hij lid van het studentencorps Vindicat atque Polit dat hij tot 1905 trouw zou blijven. Toen hij later voor een functie in de senaat werd gevraagd zag hij daarvan af omdat hij geheelhouder was. Als toekomstig predikant meende hij het goede voorbeeld te moeten geven, daar er in die periode vooral op het platteland van Groningen onder de boerenarbeiders een drankprobleem bestond.

In zijn studententijd leerde hij de kunstpedagoog H.P. Bremmer (1871-1956) kennen die van 1899 tot 1905 kunstbeschouwingen gaf in de stad Groningen. De ontmoetingen met Bremmer zouden voor Nieweg een keerpunt in zijn leven betekenen: 'Wat ik daar hoorde en zag was mij als een openbaring. Alles wat in mij

sluimerend was werd wakker gemaakt'.(3)

Op 3 juli 1902 rondde Nieweg zijn studie af. Daar hij zich nog te jong achtte om op de kansel te staan besloot hij eerst te promoveren. Zijn proefschrift was gewijd aan de Anglicaanse theoloog F.W. Robertson (1816-1853) een van de eerste religieus socialisten in Engeland. De promotie was op 3 juli 1905.

In deze periode verloofde hij zich met Neine van der Meulen (1879-1961) uit Drachten. Op 4 september 1905 werd hun huwelijk door Jakobs vader ingezegend. Het zou een bijzonder hechte verbintenis blijken. Het was ook in het bijzonder Neine die hem later steunde zijn leven een andere invulling te geven. Het echtpaar kreeg drie kinderen, een zoon en twee dochters. Beide dochters Mintje en Renske wonen thans nog in Amersfoort.

De eerste jaren als predikant

Kort na hun huwelijk vertrokken Jakob en Neine Nieweg naar Klooster-ter Apel waar Jakob beroepen was. In 1906 werd daar hun zoon Hein geboren. In die periode was er weinig tijd om

"die andere kant" te ontwikkelen. Langzaam maar zeker begon het schilderen en tekenen Nieweg meer en meer in beslag te nemen. Pas in 1907 durfde hij voor de eerste keer iets van zijn eigen werk aan Bremmer te tonen. Het bezoek werd een teleurstelling: 'Bremmer vroeg mij tenslotte: wat is Uw bedoeling,

voor Uw plezier wat schilderen of is het Uw bedoeling verder te komen? Het laatste. Nu, dan moet U van voren aan beginnen'(4). Hoewel Nieweg aanvankelijk vond dat het 'onzin was' en dat hij zijn eigen werk wel kon beoordelen, bleek hem in de praktijk dat hij vrijwel 'zag als een leek'.

Hij volgde de raad van Bremmer en maakte ter oefening alleen kleine studies met een zeer hard potlood.

Winsum en Bellingeweer (1908-1912)

Na drie jaren in Klooster-ter Apel zijn ambt te hebben vervuld werd Jakob Nieweg beroepen in Winsum en Bellingeweer.

De predikantsplaats van Winsum was na de Hervorming lange tijd gecombineerd geweest met Obergum, Bellingeweer en Maarhuizen.

In 1726 was de gemeente Maarhuizen bij Obergum gevoegd. Bij Koninklijk Besluit van 7 augustus 1820 werden Bellingeweer en Ranum als zelfstandige gemeenten opgeheven. Ranum werd met Obergum verenigd en Bellingeweer met Winsum.

De familie Nieweg werd in de gemeente Winsum ingeschreven op 31 mei 1908 en woonde in de pastorie naast de Hervormde kerk (Winsum 44) thans bewoond door Professor Orie. Winsum telde in 1908 een bevolking van 2355 zielen waarvan 1164 mannen en 1191 vrouwen. Burgemeester in die tijd was E.Wierda, die zijn ambt uitoefende van 1878 tot 1918. Winsum was in het jaar dat Nieweg er met zijn gezin kwam wonen een rustige gemeente. Er was één veldwachter die 'in het algemeen in den dienst kon voorzien'. Ook was de toestand van het armwezen en de behoeftige klasse gunstig te noemen. Werkloosheid was van weinig betekenis.(5) Nieweg predikte niet alleen in Winsum en Bellingeweer maar ging ook regelmatig voor in de diensten te Obergum en Adorp.(6)

Vriendschappelijke banden werden gelegd met de familie de Ranitz, waarbij het religieus socialistisch denken van Nieweg aansloot bij dat van notaris Jhr. Mr. C. de Ranitz. In opdracht van laatstgenoemde werd in 1911 de fraaie woning gebouwd, die sinds 1942 nog altijd in gebruik is als gemeentehuis.

In een door Nieweg consciëntieus bijgehouden boekje "Weggegeven en verkochte Studies"(7) komt de naam de Ranitz

meerdere malen voor. Zo schonk hij in 1910 een potloodstudie van "Sigismund". In 1912 kreeg hij voor twee portretten, waaronder een van "Hans", een stoel cadeau. In 1920 en 1927, nadat Nieweg al naam had gemaakt en meerdere tentoonstellingen achter de rug had, kocht de familie de Ranitz enkele van zijn schilderijen. In 1946 tenslotte schonk hij weer een schilderij "Bloeiende Boomgaard" aan Sigismund en Annetje de Ranitz, waaruit geconcludeerd mag worden dat er tussen beide families nog altijd vriendschappelijke banden bestonden.

In deze gelukkige periode te Winsum werden de dochters Mintje en Renske geboren. Hun oudere broer Hein kreeg daar zijn grote fascinatie voor de spoorwegen doordat hij altijd vanuit de pastorie tuin naar de passerende treinen keek.

Later zou hij directeur van de Gelderse Tram maatschappij worden. Zijn zoon Jaap, vernoemd naar zijn grootvader, nam deze hobby over en is nog één van de weinige stoomtreinmachinisten in ons land.

Zijn ambt vervulde Jakob Nieweg in die jaren met toewijding, maar toenemend groeide zijn besluit om zich definitief en volledig aan het schilderen te wijden. In 1909 na een periode van studie en hard werken liet hij Bremmer in Winsum nog eens zijn werk beoordelen en kreeg als antwoord: 'U heeft begrepen wat ik heb bedoeld' (8). Zijn twijfel werd nu zekerheid.

In deze periode verkocht Nieweg zijn eerste schilderijen voor prijzen die varieerden van 30 tot 50 gulden. Steeds meer realiseerde hij zich dat het niet mogelijk was zijn drukke werkzaamheden als predikant te combineren met het bestaan van kunst schilder maar tegelijkertijd beseftte hij dat het leven als kunst schilder alleen mogelijk was met financiële steun van anderen. Zijn schoonvader wilde hem wel een toelage verschaffen, echter onder de voorwaarde, dat hij eerst nog twee jaren zijn ambt als predikant zou vervullen in Spankeren-Laag Soeren in Gelderland waar hij juist was beroepen. Daarnaast moesten in die periode enkele gerenommeerde kunstcritici en ook Bremmer zijn werk positief beoordelen. Nieweg nam de uitdaging aan.

In 1912 vertrok Nieweg met zijn gezin naar Gelderland. Korte tijd later werd in Winsum H.R. Boerma als predikant beroepen die tot 1938 aan de kerk verbonden zou blijven.

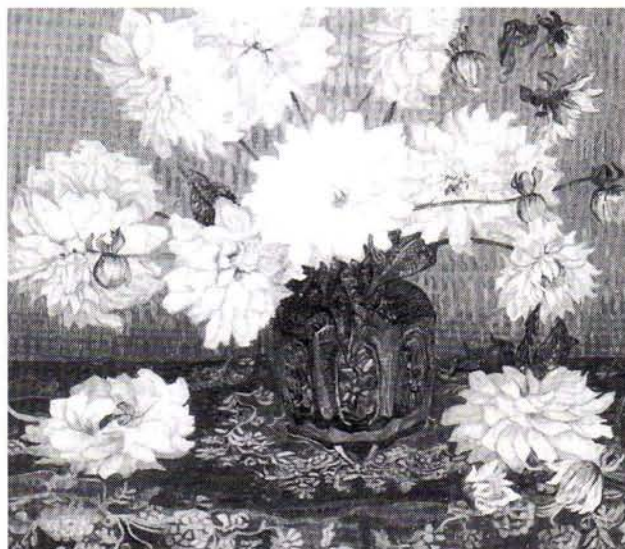
Op weg naar het kunstenaarschap

De twee jaren in Spankeren waren in meerdere opzichten bepalend voor de rest van Niewegs leven. Het toeval wilde dat enkele maanden nadat hij zich in Spankeren had gevestigd Just Havelaar na terugkeer uit het buitenland met zijn gezin bij zijn ouders in Laag-Soeren introk. Al spoedig ontmoetten de beide mannen elkaar. Het zou het begin zijn van een zeer hechte

vriendschap.

Havelaar twijfelde in die tijd aan zijn talenten als schilder en had het gevoel dat hij zich beter kon uiten als schrijver en kunstbeschouwer. Zij steunden elkaar in die voor hen beslissende fase van hun leven. In een boek dat Havelaar later aan Nieweg schonk schreef hij "Van den preeker en gewezen schilder aan den schilder en gewezen prediker".(9) Havelaar stimuleerde Nieweg om als schilder door te gaan. Toen Bremmer bij een nieuwe beoordeling van zijn werk 'de mogelijkheid tot verdere ontwikkeling'(10) zag en ook kunstcriticus Cornelis Veth een gunstig advies had uitgesproken, meende Nieweg aan de voorwaarden van zijn schoonvader te hebben voldaan. In 1914, Nieweg was toen 37 jaar, legde hij zijn ambt neer en vertrok met zijn gezin naar Bloemendaal dit mede op verzoek van Just Havelaar die daar eind 1913 was gaan wonen.

Voor Nieweg betekende de omschakeling van zijn ambt als predikant naar zijn bestaan als kunstenaar niet een definitieve breuk in zijn leven. De schilderkunst betekende voor hem evenzeer een middel om te kunnen getuigen van zijn religieuze gezindheid. In zijn onderwerpskeuze gaf hij blijk van zijn betrokkenheid bij de moeilijkheden en het leed van de mensen om hem heen. Als model zocht hij vaak mensen die door een hard leven getekend waren, maar hun innerlijke waardigheid hebben behouden. Daarnaast zag hij in zijn stillevens, evenals in het geschilderde landschap een middel om te kunnen getuigen van de diepere achtergrond van de werkelijkheid.

Bloemendaal

In Bloemendaal kon Nieweg zich geheel aan het schilderen wijden. Hij tekende model bij "Kunst zij ons doel" in Haarlem. Bremmer bezocht hem enkele malen per jaar en kocht de eerste schilderijen van hem. De vriendschap met Just Havelaar verdiepte zich. In deze eerste jaren heeft Nieweg zich bijzonder aangetrokken gevoeld tot het werk van Vincent van Gogh.

'Deze jongere (Nieweg) moest wel, krachtens een geestelijke verwantschap tot Vincent komen'(11) zou Havelaar later in een recensie schrijven. Overeenkomsten waren er ook zeker, beiden waren geboren in een dorpspastorie, waren sociaal voelend, hadden belangstelling voor de in armoede levende mens. Beiden waren overwegend autodidact en hadden een bijna religieus gevoel voor de natuur. Niewegs karakter was echter geheel

anders. Hij was niet hartstochtelijk maar "een teedere" om met Havelaar te spreken. Hij zou zich dan ook op geheel andere wijze uiten. In deze periode zien we de invloed van Van Gogh in zijn werk, maar 'even langzaam als die invloed is gekomen is die ook weer verdwenen'. (12)

Zijn eerste eenmanstentoonstelling was in september 1918 in Rotterdam. De kritieken waren wisselend. Nieweg trok zich daar weinig van aan omdat voor hem het oordeel van Bremmer doorslaggevend was.

Amersfoort

In 1918 verhuisde Havelaar naar Amersfoort. Daar Bloemendaal toch niet de plaats was waar Nieweg zich blijvend wilde vestigen verhuisde hij een jaar later met zijn gezin eveneens naar Amersfoort en betrok na enkele jaren het huis naast dat van Havelaar.

Nieweg heeft een grote rol gespeeld in de opbloei van het culturele leven van Amersfoort in die dagen. Samen met musicus Piet Tiggers, literator Dirk Coster en kunstbeschouwer Just Havelaar werd in 1922 de Amersfoortsche Kunstkring opgericht waar een geweldige stimulans van uitging. Vele tentoonstellingen werden georganiseerd, concerten gegeven en lezingen gehouden. Nieweg stimuleerde ook andere kunstenaars en bood thuis gelegenheid tot schilderen.

Zijn jaren van groei en succes beleefde hij in de jaren twintig en dertig. Hij nam deel aan vele tentoonstellingen niet alleen in Amersfoort maar ook in Utrecht, Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Groningen. Hij verkeerde "in goed gezelschap" en exposeerde samen met Nijland, Zandleven, Charley Toorop, Sluyters, van Daalhoff, Raedecker en anderen. Nieweg bleef zich ontwikkelen los van de stromingen van zijn tijd. Hij bleef een eigen koers varen daartoe gestimuleerd door Bremmer. Een herkenbare stijl ontstond, tekenachtig veelal sober van kleur met zo nu en dan stralende momenten. Zijn verlangen naar harmonie en schoonheid manifesteerden zich in de dromerige sfeer van zijn stilleven, een onderwerp dat hem na aan het hart lag. Zijn onderwerpen bleven zijn leven lang "alledaags" omdat voor Nieweg in dat alledaagse het mysterie verborgen zat.

Ondanks het feit dat Nieweg zijn toga verwisselde voor palet en penseel bleef hij zijn hele leven "dominee Nieweg".

De laatste vijftien-twintig jaar van zijn leven boeide het pastorale werk hem juist weer in het bijzonder. Hij bleef betrokken bij het verenigingswerk, was bestuurslid van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden en jarenlang voorzitter van "Kerk en Vrede" afdeling Amersfoort.

Toen in de periode van de oorlog mensen in moeilijkheden kwamen en vervolgd werden, was Nieweg bereid zijn voornaamste bezigheden als schilder op te geven en hulp te bieden naar zijn vermogen. Pas na de oorlog kon hij zich weer intensief bezig houden met tekenen en schilderen.

Nieweg was en bleef een harde werker zelfs in de laatste jaren van zijn leven. Ook nam hij nog regelmatig deel aan tentoonstellingen.

Nog steeds wordt hij gewaardeerd om zijn portretten, figuurstudies, stadsgezichten, landschappen, bloem- en fruitstilleven.

Als Bremmervolging heeft hij natuurlijk ook kritiek onderhouden. In hem voelde men te veel theorie, te weinig spontani-

teit. Toch kan men aanvoeren dat hij een persoonlijke stijl ontwikkelde, herkenbaar als een Nieweg. Bovenal heeft hij ons leren zien dat:

**'in het gewone het buitengewone kan worden beleefd,
waardoor het alledaagse wordt verheven tot een
wondervolle, goddelijke openbaring'**

Naast een goed schilder was hij ook een bijzonder mens. Op 4 augustus 1955 overleed Jakob Nieweg in Amersfoort.

Noten:

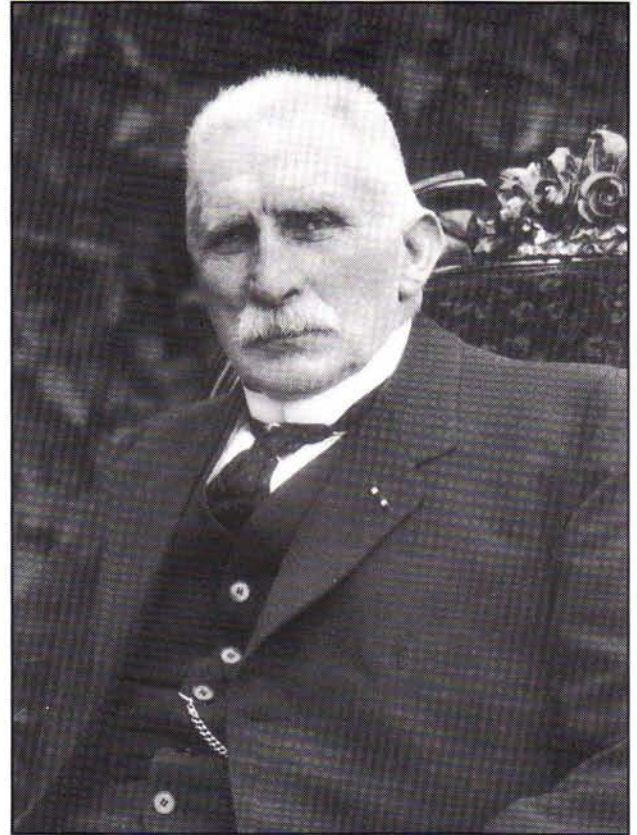
- 1 Citaat interview v.d. Kraan Jr. met Jakob Nieweg. *Amersfoortsch Dagblad* 27 nov. 1937.
- 2 Gegevens ontleend aan J. Huizinga, *Mijn weg tot de historie*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1947.
- 3 Citaat brief Jakob Nieweg aan A. Bremmer-Beekhuis d.d. 14 mei 1941. *Bremmerarchief, Gemeentearchief, Den Haag*.
- 4 *Ibidem*, noot 3.
- 5 Over Winsum:
W.J. Formsma, Kerk en Klooster te Winsum. Overdruk uit Winsums verleden, 1957. p. 125-150.
Winsum, Gedenkboek 1982 onder redactie van dr. W.J. Formsma Groningen, Wolters-Noordhoff, 1982.
B. Raangs, de Hervormde Kerk van Winsum (Gr.). Uitgave Kerk-voogdij Herv. Gem. Winsum-Obergum c.a. Gemeentearchief Winsum: Bevolkingsregister en Gemeenteverlagen dossiers 286 t/m 291.
Persoonlijke informatie: Jhr. Ir. C. de Ranitz uit Winsum en R. en M. Nieweg uit Amersfoort.
- 6 *M.W.L. van Alphen, Nieuw Kerkelijk Handboek, tevens compleet predikantenboek. Jrg. 1909. p. 261*
- 7 *Een door Jakob Nieweg bijgehouden aantekenboekje "Weggegeven en verkochte studies" vanaf 1909 tot 1954. Eigendom fam. Nieweg. Kopie, RKD in Den Haag.*
- 8 *Ibidem* noot 3.
- 9 *De Stem, 10(1930), dl. II. p. 539. Gedenkboek over Havelaar.*
- 10 *Ibidem* noot 3.
- 11 *De Nieuwe Amsterdammer, september 1918.*
- 12 *Ibidem* noot 3.
- 13 Citaat Nieweg, *Ons Gemeenteblad; orgaan van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden, afd. Amersfoort. 2e jrg., oktober 1947.*

■ Groningen, november 1997
Renske van der Linde-Beins

Een burgemeester en zijn nalatenschap

In de lange rij van burgemeesters, die de gemeente Winsum sinds 1808 hebben gediend, valt het op dat één van hen dit ambt 40 jaar lang heeft uitgeoefend. Een periode, die in Winsum nog steeds niet is overtroffen en waarschijnlijk zal dit ook in de toekomst niet meer het geval zijn, gezien de huidige opvattingen over de zittingsduur van burgemeesters.

In deze bijdrage wordt bedoeld op de heer Enno Wierda, geboren op 2 oktober 1849 te Winsum, burgemeester aldaar van 1878-1918 en overleden op 6 september 1921 te Obergum, op de leeftijd van 71 jaar.

Wie was Enno Wierda?

Zijn overgrootvader van vaderszijde was Jan Willems, deurwaarder en winkelier te Pieterburen, gemeente Eenrum, die de stam WIERDA had aangenomen, ontleend aan zijn geboorteplaats, gelegen op de Wierde (hoogte,terp) te Ranum, gemeente Winsum.

Deze Jan Willems was getrouwd met Grietje Simons van Hoorn. Hun zoon, Willem Jans Wierda, geboren in 1782, trouwde met Jantje Hendriks Addinga, dochter van Hendrik Harms Addinga en Louwke Jacobs Juursema, landbouwers te Westernieland, gemeente Eenrum.

Willem Jans Wierda werd later handelaar in wol en andere producten en vestigde zich in 1806 in Eenrum, waar op 13 april 1808 geboren werd Hendrik Willems Wierda.

In 1811 verruilden zij Eenrum voor Winsum en kochten daar de houtzaagmolen de "ZAANDAM" en een schelpkalkbranderij van Feisser en Bouer.

De zaagmolen, was een molen op hoge stiepen; stelling op 30 voet en drie zaagramen en sleden; vlucht 68 voet en gebouwd enige jaren voor 1811.

In 1821 werd naast de zaagmolen een oliemolen gebouwd.

De beide molens stonden aan het Winsumerdiep tegenover de huidige sportvelden aan de weg naar Schouwerzijl.

De kalkoven werd in 1895 gesloopt.

De hout- en steenhandel werd in het groot gedreven en Wierda was al spoedig de voornaamste fabrikant en leverancier op het Hoogeland.

Inmiddels werd Hendrik Willems Wierda op 12 jarige leeftijd naar de zgn. "Fransche school" te Hoogezand gezonden.

Deze school werd wel genoemd "Institut d'Education".

Na twee jaar op deze school te hebben gezeten, werd hij naar de Franse kostschool van T.S. Hoekzema te Groningen gestuurd.

Bij zijn terugkeer in Winsum in 1824 was hij zijn vader behulpzaam in zijn drukke zaak.

Op 25 april 1836 koopt Willem Jans Wierda een oliemolen met behuizing aan de trekweg te Mensingeweer.

Op 21 december 1836 trouwde Hendrik Willems met Fenje, dochter van Lammert Ubels van Clooster en Menstje Smith, landbouwers te Rasquert.

Zijn ouders en grootouders overleden omstreeks 1840 en 1850.

Zij erven van de ouders van Fenje de boerderij "Almaheert" te Rasquert, terwijl ze van zijn ouders de houtzaagmolen, de beide oliemolens en de kalkbranderij hebben geërfd.

In 1872 koopt Hendrik Willems een stuk grond nabij de trekweg naar Onderdendam, waarop hij in 1879 de behuizing "Actief" laat bouwen, alwaar op 16 augustus 1893 met de fabricage van dakpannen wordt begonnen.

Uit het huwelijk van Hendrik Willems Wierda en Fenje Lamberts van Clooster werd een tiental kinderen geboren, te weten zes meisjes en vier jongens.

Van de familie is het meest bekend geworden de oudste zoon Willem, die aan het hoofd stond van een kassierskantoor "Wierda & Zonen".

Dit bedrijf was eerst gevestigd in een pand op de hoek van de Westerstraat en de Wierdaweg, het huidige witte huis, en na 1890 in het pand dat de naam "VAART EN VELDZICHT"

draagt en eveneens gelegen is aan de Wierdaweg te Winsum.

De derde zoon was Enno, die in 1878 werd benoemd tot burgemeester van Winsum en daarmee in de voetsporen trad van zijn vader, die behalve raadslid ook wethouder is geweest van de gemeente Winsum en het burgermeestersambt uitoefende van december 1873 tot januari 1878.

Na veertig jaar legde Enno het ambt neer in 1918 en op zes september 1921 overleed hij.

Hij werd opgevolgd alweer door een ingezetene van de gemeente Winsum, de heer H.B. Brommersma.

In die tijd bestond er kennelijk reeds een vorm van een gekozen burgemeester, want uit de gehouden toespraak door de loco-burgemeester bij de installatie van de heer Brommersma blijkt o.m.: "Het deed hem (de loco burg.) genoegen te mogen constateren, dat de nieuwbenoemde, evenals zijn voorganger, steeds ingezete dezer gemeente is geweest, zoodat hij met de toestanden in deze gemeente en met de gemeentenaren volkomen bekend is. Hij achtte dit van grote beteekenis".

Voorts wees hij erop "dat reeds gedurende een eeuw deze taktiek van benoeming in deze gemeente was gevolgd; zoo met den heer Hopma, den heer H.W. Wierda en den vorigen burgemeester, den heer E. Wierda".

Tenslotte nog iets over jongste zoon Ubel Wierda. Hij was eveneens werkzaam in het bedrijf van zijn vader.

Daarnaast heeft hij naam gemaakt als uitvinder van wat wel wordt genoemd het Multiplex schaats-systeem, waarop hij in februari 1891 patent verkreeg in Duitsland.

Met deze schaatsen kon men zowel hard- als schoonrijden.

Het ijzer was namelijk aan twee zijden bruikbaar.

Een aan hem gewijd artikel in een landelijk dagblad in januari 1992 droeg als kop:

"Geniale Groninger Ubel Wierda vond al 100 jaar geleden unieke schaatsen uit".²

Verder kreeg Ubel bekendheid als landbouwdeskundige. Ook schreef hij artikelen in het Gronings dialect en gaf o.m. een bun-

del schetsen uit onder de titel "Goltje bloumen".

Tot zover een deel van de familiegeschiedenis.

Het legaat

Een week na de sterfdatum van Enno Wierda kwam de toenmalige gemeenteraad bijeen en wel op maandag 12 september 1921 's avonds om zeven uur.

Deze raad, die uit zeven leden bestond, werd gevormd door de heren:

naam:	beroep:
K. Aakster	postbode
E. van Ham	zonder
W. Hekma Wierda	landbouwer
A.H. Huitsing	aannemer
R. Sikkens	koopman
J. Timmer	steenfabrikant
J. v.d. Veen	schoenmaker

Voorzitter was de heer H.B. Brommersma, terwijl de heer A. van Ham de functie van secretaris vervulde.

Bij de opening van deze vergadering herinnerde de voorzitter, aldus de notulen van deze vergadering, "aan het den leden reeds bekende, zeer gewichtige feit, dat de oud-Burgemeester dezer gemeente, de heer E. Wierda, bij testamentaire beschikking in vrijen eigendom, onder eenige niet bezwarende voorwaarden, aan de gemeente heeft vermaakt eene onder Maarhuizen gelegen boerdeij met landerijen, ter grootte van 51 Ha, 46 A en 54 Ca".

"In gevoelvolle woorden brengt hij hulde aan de nagedachtenis van den milden gever, die door het schenken van deze Koninklijke gift getoond heeft, dat de belangen dezer gemeente hem steeds zeer ter harte gingen".

"Aan het slot der vergadering werd, met grote erkentelijkheid aan de gever, met algemene stemmen besloten het in den aanvang genoemde legaat van wijlen den heer E. Wierda te aanvaarden. Van deze beslissing wordt een besluit geformuleerd".

Eén van de bepalingen uit dat besluit luidt:

"Overwegende, dat de aan het legaat verbonden voorwaarden, niet van zoodanigen aard zijn, dat de aanvaarding van hetzelfde te groote verplichtingen aan de gemeente oplegt, m.a.w. dat niet voorzien wordt, dat de lasten de lusten zullen overtreffen".

In het testament is o.m. bepaald, dat dit legaat verder bekend zal zijn als "DE WIERDA-STICHTING".

Voorts is bepaald, dat de inkomsten zoveel mogelijk moeten worden besteed in het algemeen belang der ingezetenen van Winsum.

De inkomsten mogen echter nimmer worden besteed voor kerkelijke doeleinden of wat daarmee in verband staat.

In de openbare vergadering van de gemeenteraad op 31 mei 1922 werd het huishoudelijk reglement van de Wierda-Stichting vastgesteld en werd op 1 juni 1922 van kracht.

Eveneens werden in deze vergadering als leden van het dagelijks bestuur benoemd de heren W. Hekma Wierda en R. Sikkens, met als plaatsvervaarders resp. de heren J. Timmer en E. van Ham.

Ook werd besloten dat de te benoemen rentmeester een bezoldiging zou genieten van f 100,- per jaar.

In die tijd hebben we waarschijnlijk een vrij stabiele gulden gehad, want deze bezoldiging werd eerst 36 jaar later in 1958 herzien en wel verdubbeld.

Op 4 augustus 1922 benoemde de gemeenteraad als eerste rentmeester van de Wierda-Stichting de heer Jakob Sikkens, geboren 18 maart 1890.

Hij heeft dit ambt uitgeoefend tot 1945.

In hetzelfde jaar 1922 werden er ook reeds aan- en verkopen door de Wierda-Stichting gedaan.

In een publieke verkoping op 5 januari 1922 kocht de Wierda-Stichting van de Erven de heer Enno Wierda de volle eigendom van 2 hectare, 80 are en 5 centiare land, waarop het zogenaamde "AANLEG" gelegen te Obergum, alsmede de volle eigendom van zeventien are en zestig centiare land gelegen te Obergum, alles te zamen voor f 12.450,-.

Ook werd verkocht een perceel land groot 2.82.70 aan de Vereniging ter bevordering van de verkrijging van onroerend goed door landarbeiders te Winsum, voor de prijs van f 22,- per are. Alles onder het beding dat het gekochte uitsluitend mag worden verhuurd aan personen, wier hoofdberoep werkelijk landarbeider is.

Zowel het "Aanleg" als de "landarbeidersgronden" zijn thans eigendom van de gemeente Winsum.

De pacht van de boerderij werd m.i.v. 1 mei 1932 vastgesteld op f 100,- per ha.

Kennelijk begonnen de slechtere tijden van de dertiger jaren zich ook in de landbouw te openbaren. De pachter verzocht namelijk om vermindering van de pacht "wegens voortdurende slechte tijdsomstandigheden". Dit was in augustus 1933.

Het gevolg hiervan is geweest, dat de boerderij voor een tijdsvak van twee jaar werd verpacht voor f 80,- per ha.

In 1996 bestond de Wierda-Stichting 75 jaar. Dit feit is voor het bestuur aanleiding geweest te besluiten om aan de Winsumer burgerij een kunstwerk aan te bieden.

Met dit kunstwerk wil het bestuur het werk van wijlen de heer

Geert Reinders -bestrijder van de runderpest- eren.

Het kunstwerk, dat wordt gemaakt door de heer Jan Steen, zal in de loop van 1998 worden onthuld.

De boerderij

Tot slot zal nog worden ingegaan op de geschiedenis van de boerderij.

Oorspronkelijk maakte de boerderij deel uit van het bezit van het klooster van Aduard.

Na de reductie van Groningen in 1594 werden de kloostergoederen, waaronder deze boerderij, onder beheer gesteld van de provincie Groningen.

Bij de verdeling van de kloostergoederen in 1618 is de boerderij eigendom van de provincie Groningen geworden.

Na een periode van verhuur heeft de provincie de boerderij in 1809 verkocht aan de oud-resident, de heer G.C. Gockingha.

In 1851 wordt uit een boedelscheiding eigenaar Freerk Wierema, gehuwd met Kunje Folkert Folkerts.

Na het overlijden van Freerk Wierema wordt het bezit toegescheiden aan de weduwe Kunje F. Folkerts in 1863.

Na haar overlijden op 7 september 1865 werd de boerderij toegedeeld aan Henderikus en Hendrik Wierema, die dus samen eigenaar werden in het jaar 1866.

In 1867 verkoopt Henderikus zijn helft aan zijn broer Hendrik, gehuwd met Boukje de Boer.

Dit echtpaar verkoopt in 1886 de boerderij in een publieke verkoping.

Kopers voor f 55.150,- zijn Hendrik Willems Wierda, negotiant, te Winsum en Fenje Lamberts van Clooster.

Uit hun boedel gaan in 1895 o.a. de dakpannenfabriek "Actief" en de boerderij "Wierdaheerd" over op de zoon Jan Wierda en na zijn overlijden in 1916 wordt Enno Wierda de eigenaar, die bij testament de Wierda-Stichting doet ontstaan in 1921, na zijn overlijden.

De boerderij Almaheert ging naar zoon Ubel.

Uit een onderzoek door de Groninger Heerdencommissie is gebleken dat de boerderij in het verleden geen naam heeft gehad.

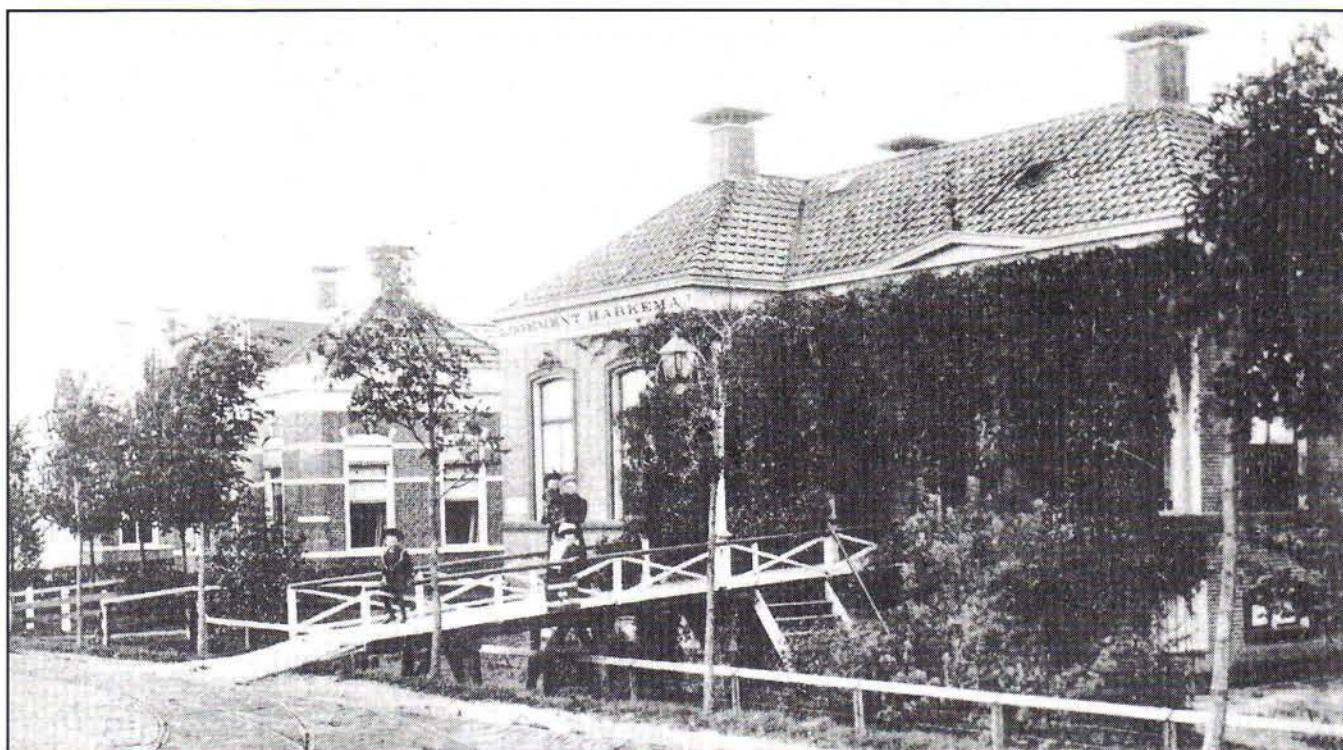
Dit is voor het bestuur aanleiding geweest, om de boerderij in 1983 de naam "Wierdaheerd" te geven, daar de boerderij immers sinds 1886 verbonden is met de familie Wierda.

■ *J. Venhuizen*

Bronnen:

- *H.W. Wierda Vijftig jaren. Wolters 1887. pag. 199 ev*
- *Archief gemeente Winsum*
- *A.C. Broere, Schaatsen en Schaatsenmakers in de 19e en 20e eeuw. Van Wijnen Franeker 1988. pag.22 ev*
- *K. ter Laan, Encyclopedie I en II.*
- *Boerderijen in het Halfambt Wolters-Noordhof/Forsten 1992 pag.519/205*

Het stationskoffiehuis in Winsum

Het stationskoffiehuis stond aan het einde van de Stationsweg. De naam was Logement Harkema, genoemd naar de uitbaters. (Foto omstreeks 1930)

Van 1897 tot 1922 onderhield een paardentram een verbinding tussen Winsum en Ulrum. Passagiers uit het Marnegebied stapten in Winsum over op de stoomtrein naar Groningen of richting Roodeschool. De boeren gingen in de regel met het rijtuig naar Winsum en spanden bij het stationskoffiehuis uit. Vooral op dinsdagmorgen als er markt in de stad Groningen werd gehouden was het er altijd erg druk.

De kastelein van het Winsumer stationskoffiehuis had de aardige gewoonte om voor alle mensen tegelijk de kaartjes te halen van het nabij gelegen spoorwegstation. Er werd koffie gedronken, kinderen kregen als traktatie melk met suiker en het laatste nieuws werd doorgenomen. Op de terugweg werd er eerst weer gepleisterd in het stationskoffiehuis voordat de rit met het rijtuig aanvaard werd. De exploitant van het stationskoffiehuis was de familie Harkema. In verband met de aanleg van de Borgweg werd het stationskoffiehuis in 1957 afgebroken. Een bijzonderheid was dat de deur van het etablissement vanaf de Stationsweg te bereiken was via een loopbrug, zoals op de foto is te zien. Aan de rechterkant was een zogenaamde doorrit waar de paarden en rijtuigen werden gestald.

■ P. Noord

Bron: *Langs oude monumentale Groninger kroegen.*

Voor graafwerk in de bouw en in uw tuin:

- Kranen in alle maten
- Transport

Maar ook voor levering van:

- Straatzand
- Teelaarde
- Grind
- Spoorbielzen
- Tuinhout

EVERTS
LOONBEDRIJF

Schouwerzijlsterweg 12
9951 TG Winsum
Tel: 0595 - 443130
Fax: 0595 - 444606

Een veelzeggend testament

Op 12 september 1790 werd te Zuurdijk het huwelijk gesloten tussen Jan Tijmens van Den Ham, zoon van Tijmen Jans en Jantje Alberts Douma, en Elisabeth Eyes van Zuurdijk, dochter van Eye Roefs en Sara Hindriks. Ze vestigden zich te Winsum op de boerderij gelegen op de hoek van de tegenwoordige Stationsstraat en de Hoofdstraat. Volgens akte van 30 april 1793 kochten Jan Tijmens en Elisabeth Eyes van Jan Alderts en Trijntje Klasens een behuizing met 44 grazen land, doende aan de stad Groningen een jaarlijkse vaste huur van f 138,-. Oudere Winsumers zullen zich deze boerderij nog wel herinneren; twee zonnewijzers, een stenen hond en het grote smeedijzeren inrijhek vonden een plaats bij diverse familieleden van Elisabeth Eyes.

Het huwelijk van Jan Tijmens en Elisabeth Eyes bleef kinderloos en was niet bijzonder geslaagd, getuige de verhalen die daarover nu nog bekend zijn. Alleszeggend zijn de testamenten die Jan Tijmens naliet en die zich bevinden in het Rijksarchief in Groningen. Hierin lezen we:

'Voor Meester Johan Jacob de Sitter, openbaar notaris, residende te Groningen en in tegenwoordigheid der vier na te noemen en mede ondergetekende getuigen is gecompareerd: de heer Jan Tijmens, meerderjarig, gehuwd en aan mij notaris persoonlijk bekend, van beroep landbouwer, wonende te Winsum, dewelke comparant gezond van lichaam en des verstands ten vollen machtig zijnde, gelijk uit zijne gesprekken aan ons notaris en getuigen duidelijk is gebleken, aan den opgemelden en ondergetekenden notaris in tegenwoordigheid der na te meldene getuigen heeft gedictieerd zijn testament, hetwelk de voornoemde notaris geschreven heeft, zodanig als het aan hem door de comparant testateur is gedictieerd en hierna volgt:

Ik legateer aan den weledelgeboren heer Mr. Mello Sichterman van de Brake, procureur bij de rechtbank van eersten aanleg zitting houdende te Appingedam, wonende op 't Huis de Brake onder Obergum, gemeente Winsum, om deszelfs bijzonder goede diensten en uit bijzondere vriendschap voor die familie en ingeval van vooroverlijden van deze voor mij, alsdan aan deszelfs eenigsten zoon Anthony Ewoud Sichterman in volkomen

eigendom en dus eeuwig, een som van zeven duizend zeven honderd en zestig gulden Nederlands Courant om uit mijn nalatenschap vrij van alle belastingen en bezwaar te worden uitgekeerd, willende ik alsoo dat genoemde Mr. Mello Sichterman van de Brake en bij vooroverlijden van denzelve voor mij, alsdan deszelfs eenigste zoon Anthony Ewoud Sichterman, genoemd, over het genoemde bedrag ten volle de volkomen beschikking heeft.

Dit testament aldus door den comparant testateur aan den bovengenoemden en ondergetekenden notaris gedictieerd, is door denzelve notaris eigenhandig geschreven en vervolgens voorgelezen aan den comparant, welke verklaarde hetzelve wel te verstaan en daarbij te volharden als zijn uiterste wille en begeerte, behelzende alles, in tegenwoordigheid van Jacob Rodenbuger, blauwverversknecht, Jan van Ophuyzen, barbier, Johannes Holsbergen, verver en glazenmaker en Egbert Wagenborg, kuiper van beroep als getuigen hiertoe bevoegd en expresselijk verzocht, alle te Groningen woonachtig. Aldus gedaan en beleden ten kantore van opgenoemden notaris te Groningen den elfden Augustus achttienhonderd vijf en dertig enz.'

Jan Tijmens was er blijkbaar van overtuigd dat Elisabeth weinig consideratie zou hebben met zijn stoffelijke overschot, want de zeventiende augustus zien we alle in het vorige testament genoemde personen aanwezig ten huize van de kastelein Sipko Oltkamp, wonende in de Grote Toelast aan de Grote Markt te Groningen, voor het maken van een tweede wilsbeschikking.

'Ik verklaar bij dezen, onverminderd nochtans alle vroegere door mij gemaakte beschikkingen, opzichtelijk de wijze mijner begravenisse, mijne begeerte als volgt: Ik wensch en begeer na mijn overlijden dat mijn zielloos overschot zal worden begraven op het kerkhof van Den Ham, alwaar de beenderen van de meeste mijner bloedverwanten rusten en wel aan de noordzijde van de begraafplaats belendende naast aan die van wijlen mijnen eenigsten vollen neef, den zoon van mijnen broeder Tijmen Tijmens, genaamd geweest. Daartoe wil en begeer ik dat mijn lijk op behoorlijke en ordelijke wijze naar gelang van het seizoen waarin ik zal komen te overlijden en de daaruit resulterende verandering van wijze van transport en alzo naar besten rade van de hierna te noemen zes mannen zal worden overgebracht naar Den Ham en wel door de volgende personen als de welgeboren heer Mr. Mello Sichterman van de Brake, eigenaar wonende op het Huis de Brake onder Obergum, Bartelt Hopma landbouwer en ouderling bij de Hervormde kerk van Winsum, wonende te Ripperda en Aldert Jans Alderts kastelein wonende in de herberg "de Valk" te Winsum en worden overgebracht in handen van Tijmen Tijmens, mijnen broeder en landbouwer op Den Ham woonachtig - de heer Hendrik Bennema, burgemeester van de gemeente Aduard, woonachtig op Den Ham - en van Klaas Homan, assessor van de gemeente Aduard, landbouwer te Fransum woonachtig en wil ik voort, dat deze genoemde personen met uitzondering van mijn broeder genoemd, daar deze immers mijn naaste bloedverwant is, ieder voor zich voor hunne moeite zal genieten de somma van vijf honderd guldens per hoofd om

zes weken na de gezegde begrafenis aan hen vrij van alle belastingen en bezwaar te worden uitbetaald uit mijne nalatenschap; verder bepale ik dat bij aldien mijn broeder Tijmen Tijmens bovengenoemd ofte één der drie laatst genoemde personen hetzij door vooroverlijden, hetzij anderszins verhinderd mochten worden mij deze laatste eere te bewijzen, de daaruit missende persoon alsdan zal vervangen worden door Mr. Frans Izaak Abresch, notaris te Zuidhorn, die alsdan daarvoor ook zal geni-

gebracht door de heer Coppius, predicant op Den Ham, de heer Jan Rudolf van Eerde, predicant te Obergum en Jan Jans de Wit broodbakker te Winsum en ik wil voorts, dat deze drie personen zoowel als de in mijn vroeger testament genoemde personen ieder voor zich voor hunne moeite zal genieten de som van vijf honderd gulden per hoofd, om zes weken na de begrafenis van mijn zielloos overschot aan hen vrij van alle belastingen en bezwaar te worden uitbetaald uit mijn nalatenschap, enz.

*Rechts op de foto de boerderij van Jan Tijmens. De gracht aan de voor- en zijkant van de boerderij wordt in de volksmond 'Elema's gracht' genoemd, naar latere bewoners van de boerderij. De boerderij werd in 1918 afgebroken.
(Foto omstreeks 1910)*

ten een gelijke som van vijf honderd gulden. Tot executeuren van deze mijne uiterste wil benoem en verzoeke ik de heer Mr. Mello Sichterman van de Brake en de heer Hendrik Bennema opgemeld. Enz.'

Eén dag voor zijn dood maakte Jan Tijmens nog een aanvullend testament. We lezen:

'Voor ons ondergeteekende Mr. Hendrik van Bolhuis, openbaar notaris residerende te Leens en aldaar woonachtig en in presentie van den heer Geert Willem Cramer, geneesheer te Winsum, Egge Jans van Dijk, broodbakker te Winsum, en Jacob Antoni Bos, dagloner te Obergum, alle vier getuigen conform de wet hiertoe verzocht is gecompareerd de heer Jan Tijmens landbouwer te Winsum, dewelke zijnde ziekelijk van lichaam toch zijns verstands ten vollen machtig, gelijk het aan gezegde notaris en getuigen is voorgekomen uit zijne gesprekken aan den ondergeteekenden notaris in presentie der voorgeschreven vier getuigen heeft gedictieerd zijn testament als volgt: Ik verklaar bij deze, onverminderd nogthans alle vroegere bepalingen dienaangaande gemaakt bij mijn testament gepasseerd voor Mr. J.J. de Sitter, openbaar notaris te Groningen in presentie van getuigen den zeventienden Augustus achttien honderd vijf en dertig behalve door de daarin genoemde mannen, mede zal worden ten uitvoer

Gedaan en gepasseerd te Winsum ten huize van de herbergierster de weduwe Wessel Borgman op den achtsten Juni achttienhonderd zes en dertig.'

Jan Tijmens voelde zijn einde naderen. Hij ging niet weer naar huis terug, maar zocht onderdak bij zijn buurman, van wie hij blijkbaar een betere verzorging verwachtte dan die, welke hij thuis zou krijgen. Reeds de volgende dag op 9 Juni 1836 overleed hij aldaar. Elisabeth Eyes overleefde hem ruim een jaar en overleed 9 september 1837 in haar woning.

■ P. Noord

Bijgewerkt en overgenomen uit Winsums Verleden (pag. 183 t/m 186).

Een Groninger zeeman in Napoleontische tijd

In 1844 verscheen het boek 'Lotgevallen van K.J. Kuipers te Obergum op zijne gedane Zee- en Landreizen van den jare 1790 tot en met 1818'. Maar als de Groninger zeeman Klaas Jakobs Kuipers niet op latere leeftijd met de weduwe van Evert Egbert Tillema getrouwd was, had hij nooit een boek geschreven. Weduwe Tillema woonde namelijk in Obergum in het veerhuis, waar Kuipers een winter in de kost was.

Na die winter ging Kuipers niet terug naar zee maar 'knoopte een huwelijksvereniging' aan met de aantrekkelijke weduwe Tillema. Zijn tijd bracht hij door met verhalen vertellen aan de vele gasten die het veerhuis aandedden. Die genoten van de lotgevallen van de zeeman die in 1790 op twaalfjarige leeftijd lust kreeg zich op het varen toe te leggen.

Van 1790 tot en met 1818 zeilde Kuipers de wereld rond als matroos, stuurman en schipper. Het was in de tijd van Napoleon en zijn continentaal stelsel. Omdat Napoleon in 1805 bij Trafalgar door Nelson verslagen was bepaalde hij dat alles wat ook maar enigszins Brits was dwars gezeten moest worden. Er was een verbod om te varen op Engeland en om er handel mee te drijven. Ook mochten Engelsen onze havens niet in. Engeland antwoordde met een tegenblokkade. Gelukkig hadden ze het smokkelen in die tijd al lang uitgevonden, dus de bepalingen werden voor zover mogelijk ontdoken.

Kuipers wist zo smakelijk over zijn belevenissen te vertellen dat hem van verschillende kanten gevraagd werd alles op te schrijven. Dat deed hij en met behulp van een groot aantal (zo'n 180) ingezetenen, notabelen uit Obergum en omstreken, liet hij in 1844 genoemd boek drukken bij boekbinderij S.J. Oppenheim in Groningen. Bescheiden zegt de schrijver in zijn voorrede: "... dat vele mijner lotgevallen weinig nieuws en belangrijks behelzen en dat zij door menig andere overtroffen en in de schaduw gesteld zullen worden ...".

Sensatie, opzienbarend nieuws, romantische verhalen en bloemrijke beschrijvingen behoeft men in deze uitgave niet te zoeken. Kuipers deelt mede als een doodnuchtere Groninger, kort van stof. Maar juist daardoor, door het onopzettelijke van zijn verhaaltrant, wint het geheel aan objectiviteit en werkelijkheidszin. Men bespeurt de stijl van het scheepsjournaal, met slechts hier en daar een emotioneel trekje. De Obergumer zeeman heeft overal zijn ogen goed de kost gegeven en hij legde zich toe op de beschrijving van hetgeen hem opviel in de bevaren havenste-

den. Hij zeilde via Rotterdam naar Londen en Riga, van Archangel om de Noordkaap naar Edenburgh en maakte reizen naar Florida, Lissabon en West-Afrika. Hij leed schipbreuk voor de Deense kust en maakte vele andere zaken mee. Zo was hij in 1816 bijvoorbeeld getuige van het bezoek van Koning Frederik van Pruisen aan Moskou.

In 1980 verscheen een herdruk van het boek bij Walburg Pers te Zutphen.

Klaas Jakobs Kuipers werd op 9 augustus 1778 te Obergum geboren. Hij huwde op 28 april 1819 in Winsum met Fenna Cornelis Zijlman, oud dertig jaren, herbergiersche, wonende te Obergum, geboren op 14 december 1788 te 't Zandt en sedert 20 mei 1814 weduwe van Evert Egbert Tillema, geboren op 24 februari 1772.

Achter in het boek bevindt zich een lijst van intekenaars op het boek. We komen onder meer de volgende namen tegen:

G.B. Hopma, burgemeester, Winsum; M. Sichterman van de Brake, eigenaar, Obergum; H.W. Wierda, houtkoper, Obergum; J.F. Feisser, advocaat, Winsum; G. Havinga Janssonius, medicinae doctor, Winsum; J.H. Nanninga, predikant, Winsum; G.J. Velthuis, touwslager, Obergum; E.G. Tillema, waerman, Schaphalsterzijl.

■ P. Noord

Bronnen:

- 'Nieuws van de Dag', 8 oktober 1980;
- Folder aankondiging herdruk;
- Burgerlijke stand gemeente Winsum.

Voor den tweeden druk

In 1825 werden de schoolkinderen, naar we aannemen ook in Winsum en Obergum, verblijd met een nieuw rekenboekje. Een half jaar later komt een tweede druk met in het voorwoord de vermakelijke opmerking: geene redenen vind, om mijnen naam achterwege te laten. Nu dus dapper voor de klas verschijnend de heer R.G.Rijkens. Te Groningen, om u te dienen. Het dunne boekje doorbladerend lezen we som 42: Hans Stomphoofd is nu reeds twaalf jaren oud, en nog is hij niet in staat, om de volgende getallen bij elkaar op te tellen; gij wel? 8976,-542,-78960,-98,-10,-1769,-98769 en 5561. Bij de aftreksommen ook een mooi exemplaar. Sommetje 25: Eergisteren won Hendrik Kuiltje bij zijne 187 knickers nog 99; gisteren daarbij nog 115 en 80, en nu verloor hij achtereen 317; hoe veel bezit hij nog?

Wilt u nog even delen? Som 35 uit de deelsommen luidt: Een vader liet voor zijne zeven kinderen een kapitaal van 10969 guldens na; hoe veel kwam elk hiervan toe?

Straatnamen in Winsum (deel 3, slot)

Na het gereedkomen van het plan Ripperda ging de

uitbreiding van Winsum verder in oostelijke

richting. Dit nieuwe gedeelte werd

'bestemmingsplan Potmaar' genoemd,

naar de waterloop aan de oostkant van het plan.

Op 3 juli 1992 besloot de Winsumer gemeenteraad om aan de negen straten in het plan Potmaar namen te geven. In een eerder stadium was al besloten om aan deze straten namen te geven, die aan de waterschapshistorie herinneren. Ook voor deze straatnaamgeving werd een commissie ingesteld. De commissie werd gesteund door het ingewonnen advies van de archivaris van het waterschap Hunsingo (thans Noorderzijlvest). Winsum nam in het verleden een bijzondere en voorname plaats in bij het waterschapsgebeuren van waterschap Hunsingo (daarvoor Winsumer- en Schaphalsterzijlvest).

In de oorkonden uit het jaar 1323 wordt Winsum reeds genoemd als hoofdplaats van het Winsumerzijlvest, dat verantwoordelijk is voor de waterhuishouding in noordelijk Groningen. In 1459 gaat het zijlvest (waterschap), dat dan nog overwegend in kerkelijke handen is, een overeenkomst aan met het klooster van Aduard: 'tot het graven van een diep -het Winsumer(zijl)diep- en het bouwen van een sluis of zijk van Schapehals, aan een der bochten van de Hunze (Rietdiep)'.

Met inachtneming van de adviezen van de commissie en de archivaris van het waterschap werd besloten de volgende straatnamen te geven in de wijk Potmaar:

Hoofmeester

Hoofmeester was de titel van de voorzitter van het Winsumerzijlvest. De zijlvesten waren verdeeld in acht schepperijen. Een schepperij was weer verdeeld in zijlleden. (In het jaar 1854 werd het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest met nog enkele zijlvesten, dijkrechten en kadijken verenigd tot het waterschap Hunsingo. Het zijlvesthuis te Onderdendam werd de zetel van het waterschap Hunsingo.)

Ommegang

Ommegang was de omloop in het recht en de plicht om bepaalde functies te vervullen in gerechts- en bestuurszaken.

Zeeborg

Zeeborg was de oudste aaneengesloten zeedijk om Groningen en Friesland.

Overtocht

Overtocht was een hijsinrichting waarmee schepen bij een dam of zijk van het ene vaarwater in het andere gebracht konden worden. (Elders: 'overtoom' of zoals bij Ruischerbrug 'de Rollen'.)

Aewal

De wal van de (na 1856) doorgetrokken Olde Nee (Oude AE), de waterverbinding van het voormalige Wetsingerzijlvest met het voormalige Winsumer- en Schaphalsterzijlvest. (AE is EE.)

Dijkrechter

De dijkrechter was een bestuurder van een dijkrecht. Het dijkrecht is een organisatie die belast is met het beheer van een zee- of kadijk. Indien het gebied niet via een zijlvest uitwatert is het dijkrecht ook belast met de afwatering.

Mandedijk

Een mandedijk is een gemeenschappelijk onderhouden dijk.

Waarman

De waarman is de beheerder van een zijl. (Eigenlijk: behoeder, van (be)waren)

Wagenrede

Wagenrede is de naam voor het ambtsgebied van een zijlrechter. (Eigenlijk: oprit of laan naar een boerderij)

■ **P. Noord**

Even rekenen!

In het rekenboekje van meester R.G.Rijkens te Groningen komen, wat hij noemt, Eenige gemengde voorstellen aan de orde.

Som 5: Een dronkaard nam elken dag voor 15 cents jenever; hoe veel centen beliep dat wel in een jaar of 365 dagen? Hoe veel brooden van 25 cents had hij daarvoor kunnen kopen?

Som 6: Telt deze volgende getallen eens te zamen: 3000, 887, 90 en 23; trek daarvan het 5de gedeelte af, en vermenigvuldig de uitkomst met 101; trek daarvan 323199; hoe veel houdt gij nu nog over?

met de opgaven in oude maten zitten bollebozen van het VWO wel in de problemen. Bijvoorbeeld: Pieter de Zilvermid kocht 4 wigjt. 9 korr. zilver; Jan 105 malen zoo veel; hoe veel kocht deze?

Of: Zoo, mijnheer de Wijnkooper! hoe veel wijn hebt gij in dezen kelder? Juist 108 vaten, 12 maatjes; kunt gij mij ook zeggen, hoe veel vingerhoeden dat zijn? Tenslotte: Hoe veel lasten zijn 6705 kopp.?

In 1935 kreeg Winsum waterleiding

Vele eeuwen lang hebben onze voorouders hun drinkwater rechtstreeks van de natuur betrokken. Eerst gewoon uit rivieren, beken, kanalen en sloten maar in later tijden ook uit regenwaterbakken en waterputten. Die situatie was ruim zestig jaar geleden in onze provincie nog steeds zo.

Omstreeks 1930 was het drinkwater per emmer te koop.

Veel Winsumers waren getuige van de waterval ter gelegenheid van de officiële ingebruikstelling van het drinkwaterleidingnet in 1935. Op de achtergrond de woning van juwelier Datema. In de meidagen van 1940 werd het pand ernstig beschadigd toen de boog werd opgeblazen.

Zowel het oppervlaktewater als het opgevangen regenwater was gemeten naar de huidige maatstaven niet erg betrouwbaar. Van bacteriën had men nauwelijks weet, laat staan van chemische verontreiniging. Via het ongezuiverde water grepen besmettelijke ziekten razendsnel om zich heen. De catastrofale gevolgen kennen we uit de geschiedenisboeken. Tyfus- en cholera-epidemieën eisten talloze mensenlevens. Dergelijke situaties doen zich in ons land niet meer voor. Juist vanwege ons systeem van drinkwatervoorziening, waarbij het gezuiverde water via gesloten leidingen de klant bereikt.

In het begin van de dertiger jaren begon de NV-Waterleiding-maatschappij voor de provincie Groningen (Waprog) met het systematisch aanleggen van een drinkwaterleiding naar de diverse dorpen in de provincie Groningen. Men was verplicht de percelen te doen aansluiten op het waterleidingnet. Toch was er in de beginperiode van de Waprog -nu ruim zestig jaar geleden- een aantal mensen dat vanwege de kosten geen aansluiting op het waterleidingnet wilde. In protestvergaderingen en via pamfletten riepen tegenstanders van de waterleiding de bevolking op vooral geen aansluiting op het leidingnet te nemen. Men vond dat de vrijheid der burgers aangetast werd. De meeste mensen denken daar tegenwoordig wel anders over. Betrouwbaar en betaalbaar drinkwater kan heden ten dage echt niet meer gemist worden.

Winsum kreeg in 1935 al waterleiding. De officiële aansluiting op het waterleidingnet ging toen met enig feestelijk vertoon

Het rijwielplaatje

In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog waren fietsers die gebruik maakten van de openbare weg verplicht een zogenaamd rijwielplaatje bij zich te hebben. De ouderen onder ons zullen zich dit nog wel herinneren. Een dergelijk plaatje kostte f 2,50 en elk jaar moest een nieuw plaatje worden aangeschaft. De vorm van het plaatje wisselde per jaar om te voorkomen dat men bij controle een oud-model plaatje toonde. Het bedrag dat voor het fietsplaatje werd betaald kwam ten goede aan het rijk. Het was een soort van 'wegenbelasting'. Zij die armlastig waren of van 'de steun' leefden kregen het plaatje gratis. Het gratis plaatje was voorzien van een gat met een doorsnee van ongeveer vijf millimeter. Wie door de veldwachter werd aangehouden en niet in het bezit was van een rijwielplaatje kreeg een proces-verbaal.

In 1930 werd op het ingevoerde rijwielplaatje onderstaand satirisch gedicht gemaakt. Ik trof het aan in het geïllustreerde weekblad 'Het Noorden in woord en beeld' van 8 augustus 1930.

■ P. Noord

gepaard. De toenmalige burgemeester J.J.G. Boot hield daarbij een toespraak. Hij was bijzonder verheugd dat Winsum al een jaar nadat de Waprog met de aanleg van het waterleidingnet begon op het drinkwaterleidingnet kon worden aangesloten. Het was een origineel idee om bij de ingebruikstelling hiervan de Boog te gebruiken voor een echte waterval. Op de foto (september 1935) is te zien dat van de zijde van de inwoners van Winsum daarvoor grote belangstelling bestond.

■ P. Noord

Bronnen:

- Waprog Groningen;

- Archief P. Noord.

Het Nieuwe Rijwielplaatje

*Nederland is meer onveilig,
Overal dreigt het gevaar,
En we spelen 't met een praatje
Over 't plaatje niet meer klaar!
„Even halen" of „vergeten"
Wordt allang niet meer geloofd,
En de kool, bestemd voor and'ren,
Heeft men steeds zichzelf gestoofd!*

*Menig achtenswaardig burger,
Die justitie nauwlijks kent,
Door z'n ongerept verleden,
Heeft het eerlijk roer gewend!
Menig achtenswaardig burger
Wordt door de fiscale kracht,
Met het schaamrood op z'n kaken,
Zeer omstandig opgebracht!*

*Hij tracht onbestemd te lachen,
Maar dit redt niet zijn figuur,
Hij is, net als ieder ander,
Wat we ronduit noemen: „Zuur!"
En de openbare schande
Wordt hem waarlijk niet bespaard,
Tijdelijk wordt hij afgezonderd,
En zijn fiets verbeurd verklaard!*

*Ziet hem schuldberust verdwijnen
Uit een oploop van 't publiek,
Met een onbeholpen houding,
En een zielige critiek!
Hooft hem zwijgend knarsetanden,
Als hij 't rent'loos boete-geld,
Vol opstandige beroering,
Voor het stil loketje telt!*

*Pas geboren rijwielplaatje,
Gij zijt best uw prijsje waard,
Onze duurgekochte vrijheid
Wordt door u weer wel bewaard!
„Laat ze kijken, 't is in orde,
Nee agent, u doet me niks!"
Daaglijks speelt men vrijheidsheldje
Voor twee oijftig! Voor een riks!!*

KROES

Werkgroepen

Werkgroep Archeologie

Contactpersoon: Marije Essink, Broeksterkleiweg 2, 9968 Broek, telefoon 0595-528417.

Overige leden: Klaas Dijkhuis, Marius Hazenberg, Anton Rinzema, Jos Stroosma en Piet Wolters.

De Werkgroep Archeologie is inmiddels al voor de tiende keer bijeen geweest. Bij de achtste bijeenkomst was de heer Klaas Bekkema uit Drachten onze gast. De heer Bekkema is betrokken bij het Fries Museum en bij de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland. Hij heeft de groep gedemonstreerd hoe je aardewerk kunt restaureren. het geleerde is inmiddels met succes door Klaas Dijkhuis in de praktijk gebracht met door hem op het bouwterrein van winkelcentrum Molenerf in Uithuizen gevonden aardewerk.

Naast de gewone bijeenkomsten heeft de groep inmiddels ook al wat veldervaring opgedaan. Op 9 april j.l. werden op een braak liggend perceel aan de Hunzeweg te Garnwerd, aan de voet van de wierde, hier aanwezige kloostermoppen blootgelegd en vastgelegd op tekening. Ook werden aan het oppervlak aanwezige archeologische objecten (aardewerk, glas, pijpenkoppen) opgeraapt. een verslag van deze activiteiten ging naar provinciaal archeoloog Henny Groenendijk.

Een andere veldactiviteit betrof de tuin van het pand Molenstraat 8 te Winsum. Op uitnodiging van Jacques Tersteeg van de werkgroep Kloostergeschiedenis kon hier onderzoek worden gedaan (zie ook het artikel van J. Tersteeg in het vorige infobulletin). In het verleden waren namelijk in de Molenstraat en omgeving al vondsten gedaan van onder andere muurresten en menselijke skeletten, die te maken hebben met het voormalige Dominicaner klooster. Volgens oude rapporten zou in de tuin van Molenstraat 8 nog een oude grafzerk moeten liggen.

Op 19 april j.l. werd onderzoek gedaan met behulp van een grondboor, prikstok en metaaldetector. Overal in de tuin bleek puin te zitten, mogelijk afbraakmateriaal van het klooster. Achterin de tuin werd in de bodem een stuk muur gelokaliseerd. ook werd waarschijnlijk de genoemde

grafzerk opgespoord.

Naar aanleiding van deze vondst leek het interessant om de grafzerk bloot te leggen om het grafschrift te kunnen lezen. Na hiervoor toestemming te hebben verkregen van de heer Groenendijk werd op 3 mei j.l. begonnen met graven. Groot was de verrassing toen bleek dat het niet om een grafzerk ging, maar om een stukje bestrating van kloostermoppen. een ander resultaat dus dan verwacht, maar desondanks toch interessant. Ook van het onderzoek op deze lokatie ging een verslag naar de provinciaal archeoloog.

■ Marije Essink

Werkgroep kerkhof Maarhuizen, d.d.18 juli 1997

Contactpersoon: Hilde Bolhuis
't Hofje 1
9951 EX Winsum
tel. 0595-443772

Leden: Nanne Berghuis, Marius Hazenberg, Martha Kamminga-Bronsema, Lammy Nieman-Trip, Kunnie Pettinga, Jos Stroosma, Duurt de Vries, Hilde Bolhuis

De leden van de werkgroep kerkhof Maarhuizen zijn bezig informatie te verzamelen over de geschiedenis van Maarhuizen en de bewoners ervan. Hierbij krijgt de werkgroep ook medewerking van derden. Zo heeft de heer K. Dijkhuis een aantal interessante archeologische vondsten gedaan in de omgeving van het kerkhof. Hij trof ondermeer één van de letters van het

graf van de familie Sichterman aan. De gegevens omtrent de vondsten staan ter beschikking van de werkgroep. Ook heeft de werkgroep van een aantal mensen genealogische gegevens betreffende families, te Maarhuizen begraven, ontvangen. De leden van de werkgroep zijn bijzonder erkentelijk voor deze medewerking. Mochten er lezers zijn, die ook in

het bezit zijn van informatie over Maarhuizen, zoals genealogische of historische gegevens of bijvoorbeeld foto's van niet meer bestaande boerderijen, dan treedt de werkgroep graag in contact met hen.

Werkgroep Winsumer schrijfsters en schrijvers.

De tekst van de uitgave van de 'Eerste kladder van mijn levenschets van Geert Reinders tot 1812' is bijna gereed. Binnenkort vindt overleg plaats met enkele sponsors en de drukker. Het boekje (ca. 100 blz.) zal in het voorjaar worden uitgebracht ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld voor Geert Reinders, dat door de jubilerende Wierda-Stichting aan de gemeenschap van Winsum zal worden geschonken.

Werkgroep klooster.

Niet bijeen geweest.
Zie artikel J. Tersteeg in vorig Infobulletin over het opgegraven 14e- eeuwse straatje in de Molenstraat.

